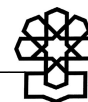


۳۹. بررسی چالش‌های فضای کسب‌وکار

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	۱. شاخص‌های ارزیابی فضای کسب‌وکار
۲۸	۲. برنامه‌های ایران برای بهبود فضای کسب‌وکار
۳۷	جمع‌بندی
۳۸	احکام پیشنهادی
۴۱	منابع و مأخذ



۳۹. بررسی چالش‌های فضای کسب‌وکار

چکیده

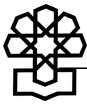
در گذشته تصور می‌شد که بنگاه‌های اقتصادی برای فعالیت تنها به وجود ثبات اقتصادی - سیاسی در کشور نیاز دارند؛ اما در دهه ۱۹۹۰ میلادی، اهمیت فضای کسب‌وکار به‌عنوان مرتبط‌کننده فضای خرد و کلان اقتصاد در ادبیات اقتصادی مطرح شد.

در این گزارش پس از بیان مختصر معنای فضای کسب‌وکار، به معرفی شاخص‌های ارزیابی آن (از جمله شاخص‌های انجام کسب‌وکار،^۱ فضای کسب‌وکار،^۲ رتبه‌بندی ریسک سیاسی،^۳ آزادی اقتصادی،^۴ عکس فوری فضای کسب‌وکار،^۵ شاخص طراحی شده توسط شرکت نوسازی صنایع ایران، شاخص‌های فساد، بی‌ثباتی، آسیب‌پذیری اقتصادی و نماگرهای احساس اقتصادی) پرداخته و به جایگاه ایران در رتبه‌بندی‌های بین‌المللی این شاخص‌ها اشاره شده است.

سپس با مرور برخی برنامه‌ها و سیاست‌های ایران در راستای بهبود فضای کسب‌وکار از جمله برنامه چهارم توسعه، قانون سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم (۴۴) و سیاست‌های کلی برنامه پنجم و بیان مختصر عملکرد آنها، به جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد پرداخته شده است. نتایج مطالعات نشان می‌دهد که رتبه و وضعیت فضای کسب‌وکار ایران هم در محاسبات بین‌المللی و هم داخلی، رتبه و وضعیت بسیار نامناسبی است. هرچند در جهت اصلاح این شرایط گام‌های اولیه برداشته شده، اما این اقدامات با توجه به اهداف چشم‌انداز و وضعیت نامناسب کنونی بسیار ناچیز است.

در ارائه احکام پیشنهادی برای برنامه پنجم توسعه در مقابله با این چالش، مکلف کردن دولت به ارتقای رتبه ایران براساس شاخص انجام کسب‌وکار بانک جهانی، ایجاد بازار سلف ارز یا بیمه ارزی صادرکنندگان (در راستای افزایش پیش‌بینی‌پذیری و کاهش ریسک نرخ ارز)، تدوین لایحه جامع بخش عمومی غیردولتی (در راستای کاهش انحصار بیش از حد این بخش در فعالیت‌های

1. Doing Business
2. Business Environment Index
3. Political Risk Rating
4. Index of Economic Freedom
5. Business Environment Snapshot



اقتصادی)، تنفیذ بندهای «ج» و «د» ماده (۳۷) برنامه چهارم توسعه (در راستای افزایش مشارکت بخش خصوصی در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری اقتصادی و نیز بهبود شرایط بازار کار)، تنفیذ ماده (۷) قانون اصلاح برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) (در راستای کاهش زمان مورد نیاز برای اخذ مجوزهای فعالیت)، کاهش فرآیند، مدت زمان و هزینه پیگیری برای حل اختلافات تجاری (برای افزایش ضمانت اجرای قراردادها و کاهش پیگیری‌های شخصی)، کاهش وابستگی به نفت (در راستای کاهش بی‌ثباتی و آسیب‌پذیری اقتصادی) و ارتقای شاخص کنترل فساد پیشنهاد شد.

مقدمه

برای افزایش رشد و توسعه اقتصادی باید شرایط مورد نیاز برای این امر تحقق یابد. می‌توان شرایط محیطی مورد نیاز برای افزایش تولید و گسترش کسب‌وکار را به «فضای کسب‌وکار» تعبیر کرد. به عبارت دیگر، فضای کسب‌وکار متغیرهای مؤثر بر کسب‌وکار بنگاه‌های اقتصادی است که خارج از تسلط و قدرت آن بنگاه‌ها است ولی بر نتیجه تلاش آنها بسیار مؤثر است.

یک بنگاه برای کسب و حفظ مزیت رقابتی همواره باید نسبت به تغییرات فضای کسب‌وکار هوشیار بوده و آن را رصد کند تا بتواند استراتژی‌های خود را به‌درستی تغییر داده و در صورت لزوم برنامه‌ریزی جدید انجام دهد و در این راستا روش‌هایی برای بررسی^۱ فضای کسب‌وکار توسط بنگاه وجود دارد.

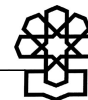
در تعریفی نیز که یکی از کمیته‌های OECD در راهنمایی در زمینه بهبود فضای کسب‌وکار انتشار داده است فضای کسب‌وکار را مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی تعریف کرده است که بر فعالیت‌های کسب‌وکار حاکم است.^۲

در کشور ما همواره در بررسی علل ضعف اقتصاد ملی یا شناختن چگونگی دستیابی به پیشرفت بر «مشکلات ساختاری اقتصاد» و «نامساعد بودن شرایط تولید» تأکید شده است؛ اما تبیین جامع و مانع و مناسبی از این مشکلات ساختاری و شرایط نامناسب و نیز چگونگی بهبود آنها صورت نگرفته است.

در فضای بین‌الملل نیز هرچند دولت‌ها خود را در برقراری سلامت و ایجاد فرصت‌های اقتصادی برای شهروندان از طریق بهبود شرایط اقتصاد کلان مناسب متعهدتر احساس کردند و اهمیت و تأثیر مقررات و ترتیبات نهادی در حیات اقتصادی جوامع بیشتر شناسایی شد اما

1. Scan

2. Supporting Business Environment Reforms (Practical Guidance for Development Agencies), OECD, 2008.



استانداردی برای بررسی و ارزیابی عملکرد دولت‌ها در این زمینه وجود نداشت. بانک جهانی بعد از تلاش‌های دهه ۱۹۸۰ در راستای جمع‌آوری داده‌های بیان‌کننده شرایط سیاسی و اقتصادی کشورها، در سال ۲۰۰۱ پروژه انجام کسب‌وکار را راه‌اندازی کرد و بدین ترتیب ابزار استانداردی برای مقایسه تطبیقی تأثیر تصمیمات دولت بر فعالیت‌های کسب‌وکار ایجاد کرد. در حال حاضر برای ارزیابی فضای کسب‌وکار، سازمان‌های بین‌المللی مختلف به طراحی شاخص‌های مختلفی پرداخته‌اند که این شاخص‌ها بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی بین‌المللی تأثیرگذار است. انتشار گزارش‌های کسب‌وکار و بازتاب رتبه‌بندی کشورها در ایران موجب شد تا اصطلاح «بهبود فضای کسب‌وکار» در کشور ما نیز متداول شده و بیشتر از اصطلاح‌هایی مانند «اصلاح شرایط اقتصادی» به کار رود.

۱. شاخص‌های ارزیابی فضای کسب‌وکار

در این بخش به معرفی اصلی‌ترین شاخص‌های بررسی فضای کسب‌وکار می‌پردازیم. البته علاوه بر شاخص‌های توضیح داده شده شاخص‌هایی مانند Business Climate Indicator نیز وجود دارد که به خاطر طولانی نشدن گزارش به آنها پرداخته نشد. باید توجه داشت که تمام شاخص‌های ذکر شده در این گزارش در مورد کشور ایران محاسبه نمی‌شود، اما شاخص‌های محاسبه شده بیانگر وضعیت مقایسه‌ای فضای کسب‌وکار کشور خصوصاً در مقایسه با دیگر کشورهای جهان است. در این گزارش به شاخص‌های: ۱. انجام کسب‌وکار،^۱ ۲. فضای کسب‌وکار،^۲ ۳. رتبه‌بندی ریسک سیاسی،^۳ ۴. شاخص آزادی اقتصادی،^۴ ۵. عکس فوری فضای کسب‌وکار،^۵ ۶. شاخص طراحی شده توسط شرکت نوسازی صنایع ایران،^۶ ۷. شاخص فساد،^۷ ۸. شاخص بی‌ثباتی،^۸ ۹. شاخص آسیب‌پذیری،^۹ ۱۰. نماگرهای احساس اقتصادی می‌پردازیم.

۱-۱. شاخص انجام کسب‌وکار

این شاخص که توسط بانک جهانی طراحی شده و محاسبه می‌شود، بنگاه‌های کوچک و متوسط داخلی کشورها را در نظر گرفته و مقرراتی را که در طول دوره حیات این شرکت‌ها در مورد آنها

1. Doing Business
2. Business Environment Index
3. Political Risk Rating
4. Index of Economic Freedom
5. Business Environment Snapshot



عمل می‌شود، مورد سنجش کمی قرار می‌دهد.

فرض اصلی شاخص انجام کسب‌وکار آن ست که فعالیت‌های اقتصادی نیازمند قواعد خوب است. این قواعد شامل قواعد تأسیس و رعایت حق مالکیت، کاهش هزینه حل اختلاف، افزایش پیش‌بینی‌پذیری فعل و انفعالات اقتصادی و قواعدی است که طرف قرارداد را نسبت به سوءاستفاده طرف دیگر قرارداد محافظت می‌کند.

اولین بار گزارش فضای کسب‌وکار در سال ۲۰۰۳ با پنج شاخص ترکیبی و در مورد ۱۳۳ کشور بیان شد، اما سال ۲۰۱۰ با ده شاخص ترکیبی و در مورد ۱۸۳ کشور تهیه شده است. این ده شاخص ترکیبی عبارتند از: شروع کسب‌وکار، اخذ مجوزهای لازم، اشتغال، ثبت اموال، اخذ اعتبارات، حمایت قضایی از سهامداران جزء، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، لازم‌الاجرا شدن قراردادهای و تعطیلی کسب‌وکار.

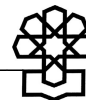
باید توجه داشت که در عین حال که روش‌شناسی به‌کار رفته در تدوین گزارش‌های کسب‌وکار بانک جهانی کمک زیادی به شناسایی برخی از نقاط ضعف اقتصاد ملی کرده و مقایسه‌ای نیز از وضعیت اقتصادی یک کشور در مقایسه با کشورهای دیگر به‌دست می‌دهد، اما این گزارش‌ها نیاز به بررسی‌های مکمل فراوان دارد.

همان‌طور که خود تدوین‌کنندگان این استاندارد اشاره کرده‌اند، شاخص‌های فضای کسب‌وکار تنها برخی شاخص‌های مؤثر بر مقررات بر کسب‌وکار، آن هم در ده موضوع از موضوع‌های کسب‌وکار بررسی می‌کند و سایر جنبه‌های مؤثر بر سرمایه‌گذارها و بنگاه‌ها را در نظر نمی‌گیرد. از جنبه‌های مهم کسب‌وکار که در این گزارش‌ها نیست می‌توان به جنبه‌های مهمی مانند امنیت، ثبات اقتصاد کلان، فساد، مهارت نیروی کار، قدرت نهادها و کیفیت زیرساخت‌ها اشاره کرد.^۱

همچنین باید دانست با وجود اینکه شاخص‌های کسب‌وکار می‌توانند برخی مشکلات یک اقتصاد را بیان کنند، اما برای حل مشکل و شناسایی علت‌های آن، نیاز به مطالعات بیشتری است.

لازم به ذکر است انتشار گزارش‌ها موجب شده در پنج سال گذشته حدود ۲۰۰ اصلاح در کشورهای جهان صورت بگیرد و سرمایه‌گذاران نیز برای سرمایه‌گذاری بین‌المللی به این رتبه‌بندی توجه می‌کنند. در نتیجه برای شناسایی برخی مشکلات فضای کسب‌وکار کشور و برای بهبود وجهه کشور نزد سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی خارجی باید در جهت بهبود این شاخص‌ها تلاش کرد.

1. About Doing Business 2009, World Bank, 2008.



یکی از تلاش‌ها برای بهبود این شاخص تعامل با سازمان محاسبه‌کننده آن (بانک جهانی) است که خوشبختانه این امر با تعیین سازمان سرمایه‌گذاری خارجی و کمک‌های فنی ایران به‌عنوان متولی موضوع انجام شده است.

رتبه‌بندی ایران در گزارش‌های فضای کسب‌وکار در جدول ذیل آمده است:^۱

جدول ۱. رتبه ایران در جهان براساس شاخص انجام کسب‌وکار

سال	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰
رتبه	۱۰۸	۱۱۹	۱۳۱	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۷
تعداد کشورها	۱۳۳	۱۵۵	۱۷۵	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org.^۲

باید توجه داشت که رتبه متغیری مقایسه‌ای است و تغییر آن لزوماً به معنای بهبود فضای کسب‌وکار یا پسرفت در آن نیست.

براساس آخرین گزارش بانک جهانی اصلاحات ایران در چهار شاخص شروع کسب‌وکار، اخذ مجوزهای لازم، پرداخت مالیات و تجارت فرامرزی بوده است.^۳

در ادامه به بیان وضعیت ده شاخص موجود در شاخص فضای کسب‌وکار در ایران می‌پردازیم:

۱-۱-۱. شروع کسب‌وکار

شاخص ترکیبی شروع کسب‌وکار به چالش‌های راه‌اندازی یک کسب‌وکار اشاره دارد که عبارتند از: تعداد گام‌هایی که انتظار می‌رود یک کارآفرین برای راه‌اندازی باید طی کند، مدت زمان و میزان هزینه‌ای که به‌طور متوسط طی این مراحل نیاز دارد و حداقل سرمایه‌ای که برای شروع کسب‌وکار باید داشته باشد (برحسب درصدی از درآمد سرانه).

1. Doing Business 2010 (Islamic Republic of Iran), World Bank, 2009.

۲. قابل ذکر است که در ارائه گزارش این شاخص اطلاعات سال مورد بررسی برای سال بعد ذکر می‌شود شاید به این دلیل که برای سال بعد تصمیم‌گیری‌ها صورت می‌گیرد.

3. Doing Business 2010 (Islamic Republic of Iran), World Bank, 2009.



جدول ۲. رتبه شروع کسب‌وکار ایران در میان کشورهای مورد بررسی

سال					شروع کسب‌وکار	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶		
۴۸	۷۳	-	-	-		رتبه
۷	۸	۸	۸	۸		تعداد فرآیند
۹	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸		مدت زمان (روز)
۳/۹	۴/۶	۵/۳	۵/۴	۶/۳	هزینه (درصد درآمد سرانه)	
۰/۸	۱	۱/۳	۱/۳	۱/۷	حداقل سرمایه (درصد درآمد سرانه)	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

همان‌گونه که مشاهده می‌شود رتبه ایران در این شاخص از رتبه کل انجام کسب‌وکار ایران بهتر است و در آخرین سال نیز رشد مناسبی در این زمینه تحقق یافته است. مهمترین تغییر در شاخص‌های شروع کسب‌وکار متعلق به شاخص مدت زمان آن است که از ۲۹ روز به ۹ روز کاهش یافته است.

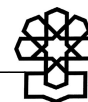
هشت مرحله شروع کسب‌وکار در ایران عبارت هستند از:

۱. جستجو برای یافتن نام تجاری خاص برای ثبت شرکت،
۲. سپرده‌گذاری بانکی و اخذ گواهی بانکی،
۳. ثبت شرکت،
۴. پرداخت مالیات ثبت،
۵. انتشار اعلامیه در روزنامه کثیرالانتشار،
۶. گرفتن دفاتر حسابداری،
۷. پرداخت حق‌التمبر،
۸. اعلام فهرست کارکنان به تأمین اجتماعی.^۱

۲-۱-۱. اخذ مجوزهای ساخت

این شاخص با بررسی مراحل، زمان و هزینه تعامل با مراجع قانونی صادرکننده مجوزهای ساخت یک انبار برای مصارف صنعتی، به ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور در اخذ مجوزهای لازم می‌پردازد.

۱. بررسی شاخص شروع کسب‌وکار در ایران، ۲۰۰۹، اداره کل ثبت شرکت‌ها و مؤسسات غیرتجاری سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، آبان ۱۳۸۷.



جدول ۳. رتبه ایران در اخذ مجوزهای لازم در میان کشورهای مورد بررسی

سال					اخذ مجوزهای لازم	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶		
۱۴۱	۱۶۲	-	-	-		رتبه
۱۷	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹		تعداد مراحل
۳۲۲	۶۷۰	۶۷۰	۶۷۰	۶۷۰		مدت زمان (روز)
۳۶۵/۹	۵۱۴/۲	۶۵۳/۴	۶۸۴/۵	۳۳۱۱/۵۰	هزینه (درصد درآمد سرانه)	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

در مورد این شاخص نیز ایران دارای وضعیت مناسبی نیست، اما با توجه به تلاش‌های اخیر توانسته است تعداد مراحل را کاهش داده و زمان مورد نیاز برای اخذ مجوزها را به نصف تقلیل دهد.

شهرداری، سازمان امور مالیاتی و وزارت نیرو از اصلی‌ترین متولیان این امر هستند.

۳-۱-۱. استخدام نیروی کار

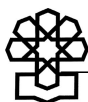
این شاخص مشکلاتی که صاحبکار در استخدام و اخراج نیروی کار با آنها مواجه است را مورد بررسی قرار می‌دهد. ارزش شاخص‌های مورد استفاده بین ۰ تا ۱۰۰ است و هرچه ارزش بالاتر باشد نشان‌دهنده مقررات شدیدتر و سختگیرانه‌تر است. شاخص انعطاف‌ناپذیری اشتغال خود ترکیبی از سه شاخص است.

جدول ۴. رتبه ایران در شاخص استخدام نیروی کار در میان کشورهای مورد بررسی

سال					استخدام نیروی کار	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶		
۱۳۷	۱۳۷	-	-	-		رتبه
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱		دشواری استخدام (از ۱۰۰)
۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷		انعطاف‌ناپذیری ساعات کار
۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰		دشواری اخراج (از ۱۰۰)
۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	انعطاف‌ناپذیری اشتغال	
۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	هزینه‌های اخراج (براساس دستمزد هفتگی)	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

رتبه ایران از نظر شاخص استخدام نیروی کار با رتبه کل فضای کسب‌وکار این کشور برابر است. براساس گزارش بانک جهانی، وضعیت شاخص مذکور در این سال‌ها تغییری نکرده است.



۴-۱-۱. ثبت اموال

این شاخص میزان سهولتی را نشان می‌دهد که فعالان اقتصادی می‌توانند حقوق مربوط به اموال خود را تأمین کنند. به عبارت دیگر این شاخص شامل تعداد گام‌ها، زمان و هزینه‌ای است که برای ثبت اموال نیاز است.

جدول ۵. رتبه ایران براساس شاخص ثبت اموال در میان کشورهای مورد بررسی

سال					رتبه
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	
۱۵۳	۱۵۲	-	-	-	تعداد فرآیند مدت زمان (روز) هزینه (درصد از ارزش اموال)
۹	۹	۹	۹	۹	
۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	
۱۰/۵	۱۰/۶	۱۰/۶	۱۰/۶	۱۰/۶	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

همان‌گونه که مشاهده می‌شود رتبه ایران از این شاخص نیز نامناسب است و متأسفانه هیچ

بهبودی در این زمینه طی این سال‌ها رخ نداده است.

سازمان ثبت اسناد، دفاتر اسناد رسمی، سازمان امور مالیاتی و شهرداری‌ها از اصلی‌ترین

نهادهای مرتبط با این شاخص هستند.

۵-۱-۱. اخذ اعتبارات

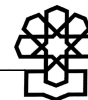
این شاخص وضعیت ثبت و مبادله اطلاعات اعتباری و حقوق قانونی وام‌دهندگان و قرض‌گیرندگان را اندازه‌گیری می‌کند. ارزش شاخص حقوق قانونی از ۰ تا ۱۰ است که امتیازهای بالاتر بیان‌کننده قوانینی است که برای دسترسی گسترده‌تر به اعتبارات به شکل بهتری طراحی شده‌اند.

شاخص اطلاعات اعتباری برای اندازه‌گیری گستره، میزان دسترسی و کیفیت اطلاعات اعتباری

در دسترس از طریق دفاتر اسناد رسمی عمومی یا خصوصی طراحی شده است. این شاخص بین ۰

تا ۶ است و ارزش‌های بالاتر بیان‌کننده آن است که اطلاعات اعتباری بیشتری توسط دفاتر اسناد

عمومی یا خصوصی در دسترس است.



جدول ۶. رتبه شاخص اخذ اعتبارات ایران در میان کشورهای مورد بررسی

سال					رتبه
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	
۱۱۳	۱۰۹	-	-	-	
۴	۴	۴	۴	۴	
۳	۳	۳	۳	۳	
۳۱/۳	۲۱/۷	۲۲/۲	۱۳/۷	۱۳/۷	
۰	۰	۰	۰	۰	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

همان‌طور که مشاهده می‌شود رتبه کشور در شاخص اخذ اعتبار از رتبه فضای کسب‌وکار کشور بهتر است. بجز شاخص پوشش ثبت عمومی اطلاعات اعتباری که در این سال‌ها رو به بهبود گذاشته سایر متغیرها تغییری نکرده است. همچنین ایران فاقد پوشش ثبت خصوصی اطلاعات اعتباری است.

دفاتر ثبت اطلاعات اعتباری به‌عنوان پایگاه‌های جامع اطلاعات اعتباری افراد (حقیقی و حقوقی)، با اخذ اطلاعات اعتباری از مؤسسات مالی و غیرمالی و تبادل این اطلاعات با مؤسسات اعتبارسنجی، به بانک‌ها و سایر وام‌دهندگان کمک می‌کنند تا وام‌گیرندگان را برحسب ریسک رتبه‌بندی و متناسب با ریسک آنها میزان و سود وام را تعیین و وثایق لازم را اخذ نمایند و به این ترتیب ریسک اعتباری بانک را کاهش دهند.

پوشش جمع‌آوری داده‌ها، کمیت و کیفیت آنها، دسترسی و استفاده صحیح از داده‌ها، طول دوره نگهداری داده‌ها و حوزه انتشار اطلاعات از جمله پارامترهای ارزیابی عملکرد دفاتر اطلاعات اعتباری و اعتبارسنجی است.

سیستم ثبت اطلاعات اعتباری کارآمد، سیستمی است که اطلاعات تمام وام‌ها را دارا باشد، به تمام درخواست‌ها در همان لحظه پاسخ گوید و در فواصل زمانی کوتاه اطلاعات اعتباری مؤسسات مالی را به‌روز نماید.

در زمینه قوانین حمایت از حقوق وام‌دهنده سؤال اساسی این است که در صورت قصور وام‌گیرنده، اعتباردهنده چه میزان از طلب خود را می‌تواند دریافت کند؟

همچنین این موضوع که در شرایط ورشکستگی بدهکار، مؤسسه مالی چگونه می‌تواند وثیقه را تصاحب و برای تأمین طلب خود آن را به فروش رساند، تابع قوانین ورشکستگی هر کشور است.

در حال حاضر تنها دفتر ثبت اطلاعات اعتباری (Credit Bureau) کشور اداره اطلاعات بانکی بانک مرکزی است. اخیراً با بازبینی سیستم، پوشش ثبت اطلاعات این دفتر از ۴۰ درصد به بیش



از ۷۰ درصد افزایش یافته است و بنا به درخواست بانکها سوابق اعتباری مشتریان در اختیار آنها قرار می‌گیرد.

بانک مرکزی با هدف رشد و توسعه صنعت اطلاعات اعتباری کشور طرح ایجاد شرکت غیردولتی ثبت اعتبار را در دست بررسی دارد. این شرکت با مشارکت بانک مرکزی، بانکها و سایر مؤسسات مالی تشکیل و اطلاعات مورد نیاز را در اختیار بانکها و شرکتهای اعتبارسنجی مشتریان قرار خواهد داد.

در بند «۷» تبصره «۴» بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۸ نیز آمده است: «تصویب تسهیلات براساس اعتبارسنجی مشتریان و براساس نظام ارزیابی اعتباری توسط بانک صورت می‌گیرد. اعتبارسنجی مشتریان با توجه به سطح تسهیلات پرداختی توسط بانک یا مؤسسات اعتبارسنجی (پس از تشکیل و استقرار آنها) انجام خواهد گرفت. لازم است یک نسخه از قراردادهای اعتباری منعقد شده بیش از یکصد میلیارد ریال همراه با گزارش اعتبارسنجی به بانک مرکزی ارسال گردد»^۱.

۶-۱-۱. حمایت قضایی از سهامداران جزء

شاخص‌های این گروه سه جنبه از حمایت سرمایه‌گذار را توصیف می‌کنند: شفافیت معاملات به‌ویژه معاملات مدیر (شاخص میزان افشا)، میزان مسئولیت در معاملات با خود (میزان مسئولیت مدیر)، توانایی سهامداران در شکایت از مدیران و متصدیان به‌خاطر خلافتکاری (شاخص سهولت شکایت سهامداران) و شاخص قدرت حمایت از سرمایه‌گذار.

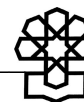
شاخص‌ها بین ۰ و ۱۰ تغییر می‌کنند و هرچه میزان آنها بالاتر باشد نشان‌دهنده افشای بیشتر، مسئولیت بیشتر، قدرت شکایت بیشتر و حمایت بهتر است.

جدول ۷. رتبه شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران ایران در میان کشورهای مورد بررسی

سال		۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶
سرمایه‌گذاران حمایت از	رتبه	۱۶۵	۱۶۴	-	-	-
	میزان افشا	۵	۵	۵	۵	۵
	میزان مسئولیت مدیر	۴	۴	۴	۴	۴
	سهولت شکایت سهامداران	۰	۰	۰	۰	۰
	قدرت حمایت از سرمایه‌گذار (از ۱۰)	۳	۳	۳	۳	۳

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

۱. بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸/۱/۱۹.



همان‌گونه که در جدول مشاهده می‌شود. رتبه ایران در این شاخص بسیار نامناسب است و ایران جزء ناتوان‌ترین کشورهای جهان محسوب می‌شود. همچنین هیچ‌گونه تغییری در راستای بهبود شاخص‌های این گروه مشاهده نشده و امکان شکایت سهامداران از مدیران و متصدیان خلافاً در کشور وجود ندارد.

۱-۱-۷. پرداخت مالیات

این شاخص تمام انواع مالیات‌ها و پرداخت‌های اجباری به دولت و صندوق‌های بازنشستگی که در حساب‌های شرکت منعکس می‌شود و بر درآمدهای اظهار شده مؤثر است را محاسبه می‌کند. مالیات بر ارزش افزوده در حساب‌ها منعکس نمی‌شود، اما مراحل را بر شرکت تحمیل می‌کند. هدف از تدوین این شاخص، ارزیابی تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز برای پرداختن مالیات و نرخ کلی هزینه است. شاخص‌های این بخش شامل تعداد دفعاتی است که یک کارآفرین باید مالیات پرداخت کند، تعداد ساعاتی که برای آماده‌سازی، پر کردن فرم‌ها و پرداخت مالیات طی می‌کند و درصدی از سود است که به‌عنوان مالیات می‌پردازد.

جدول ۸. رتبه شاخص پرداخت مالیات ایران در میان کشورهای مورد بررسی

سال					پرداخت مالیات	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶		
۱۱۷	۱۰۷	-	-	-		رتبه
۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲		تعداد پرداخت (در سال)
۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴		مدت زمان (تعداد ساعت در سال)
۱۷/۹	-	-	-	-		میزان مالیات بر سود (درصد از سود بازرگانی)
۲۵/۹	-	-	-	-		میزان (درصد) حق بیمه کارکنان (نسبت به سود)
۰/۴	-	-	-	-	میزان (درصد) مالیات متفرقه (نسبت به سود)	
۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	۴۴/۲	نرخ کلی مالیات و حق بیمه (درصد از سود)	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

البته رتبه ایران در این شاخص از رتبه کل فضای کسب‌وکار کشور بهتر است، اما رتبه مطلوبی نیست. در این شاخص نیز تغییری مشاهده نمی‌شود.

۱-۱-۸. تجارت فرامرزی

این شاخص کلیه مراحل الزامی برای صادرات و واردات کالا را بررسی می‌کند و برای مقایسه میان کشورها صادرات و واردات محموله کالایی مشخصی، از طریق حمل‌ونقل دریایی را گردآوری می‌کند. کلیه مراحل اداری واردات و صادرات کالا (از توافق پیمانکار گرفته تا حمل کالا) و نیز زمان و هزینه انجام امور، ثبت و ضبط می‌شود. علاوه‌بر آن کلیه اسناد و مدارک لازم برای تصفیه حساب کالای مبادله شده بین مرزها ثبت و ضبط می‌شود.



جدول ۹. رتبه شاخص تجارت فرامرزی ایران در میان کشورهای مورد بررسی

سال					تجارت فرامرزی	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶		
۱۳۴	۱۳۲	-	-	-		رتبه
۷	۷	۷	۷	۷		تعداد مجوز برای صادرات
۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶		مدت زمان صادرات (روز)
۱۰۶۱	۱۰۱۱	۸۶۰	۸۶۰	۸۶۰		هزینه دلاری صادرات (برای یک کانتینر)
۸	۸	۸	۸	۸		تعداد مجوزهای واردات
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹		مدت زمان واردات (روز)
۱۷۰۶	۱۶۵۶	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۳۳۰	هزینه دلاری واردات (برای یک کانتینر)	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود غیر از هزینه دلاری صادرات و واردات، از سال ۲۰۰۶ تاکنون بهبودی در این شاخص فضای کسب‌وکار انجام نشده و رتبه ایران دو رده تنزل یافته است. زمان مورد نیاز برای تجارت در ایران در جدول ذیل ذکر شده است:

جدول ۱۰. زمان صرف شده برای صادرات در ایران و سازمان‌های مربوطه

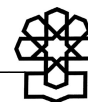
سازمان مربوطه	زمان (روز)	ترتیب‌های لازم صادرات
وزارت راه	۵	از بسته‌بندی تا بارگیری روی کامیون یا قطار
وزارت راه	۳	حمل جاده‌ای یا ریلی
گمرک	۲	ترخیص گمرکی
مؤسسه استاندارد	۱	کنترل فنی
سازمان بنادر و دریانوردی	۱	بارگیری کانتینر روی کشتی
کشتیرانی و سازمان بنادر	۳	زمان انتظار برای روانه شدن کشتی
ارگان‌های ذکر شده در قسمت اسناد	۷	تهیه اسناد
بانک عامل	۵	امور بانکی
(با احتساب همزمانی برخی امور)	۲۶	جمع

مأخذ: زهرا زمانی، شاخص تجارت فرامرزی، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران، بهمن ۱۳۸۷.

زمان صرف شده برای صادرات در ایران کمتر از متوسط مناطق اروپای شرقی، جنوب آسیا و جنوب آفریقا (۲۶/۸، ۳۲/۴ و ۳۳/۶ روز) و بیشتر از متوسط مناطق آسیای شرقی، خاورمیانه و شمال آفریقا، آمریکای لاتین و کشورهای OECD (۲۳/۱، ۲۲/۵، ۱۸/۶ و ۱۰/۵ روز) است.^۱

زمان صرف شده برای واردات و سازمان‌های مربوطه در جدول ذیل آمده است:

1. www.doingbusiness.org.

**جدول ۱۱. زمان صرف شده برای واردات در ایران و سازمان‌های مربوطه**

ترتیب‌های لازم واردات	زمان (روز)	سازمان‌های مربوطه
انتظار کشتی برای پهلو گرفتن	۳	سازمان بنادر و دریانوردی
تخلیه کانتینر در بندر ساحلی	۱	سازمان بنادر و دریانوردی
ترخیص گمرکی در بندر	۳	گمرک
کنترل فنی	۲	مؤسسه استاندارد
ترتیب‌های پیش از حمل درون‌مرزی	۳	وزارت راه و سازمان بنادر
حمل و نقل درون‌مرزی	۳	وزارت راه
تهیه اسناد	۷	ارگان‌های ذکر شده در قسمت اسناد
امور بانکی	۱۲	بانک عامل
جمع	۴۲	(با احتساب همزمانی برخی امور)

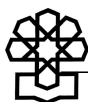
مأخذ: همان.

متوسط طول مدت مورد نیاز برای واردات در ایران بالاتر از متوسط تمامی مناطق جهان است. طولانی شدن مدت واردات از عوامل تشویق به قاچاق و رو آوردن به اقتصاد غیررسمی است. همچنین در زمینه اسناد مورد نیاز برای صادرات و واردات بررسی‌های انجام شده توسط سازمان توسعه تجارت در سطح استعلام از مراجع ذیربط و رجوع به مواد قانونی، نشان دهنده آن بوده است که گزارش بانک جهانی بر اساس اطلاعات سال‌های قبل تنظیم شده و در حال حاضر در ایران سه سند پروانه (مجوز) صادراتی، بیمه‌نامه و جواز ارز از تجار مطالبه نمی‌شود. بر اساس گزارش این سازمان با استفاده از شبیه‌سازی سایت بانک جهانی و با به‌روز کردن اطلاعات و حذف لزوم ارائه این سه مجوز، رتبه تجارت فرامرزی ایران ۳۸ رتبه و رتبه فضای کسب‌وکار کشور ۵ رتبه بهبود می‌یابد.^۱

۹-۱-۱. اجرای قراردادهای

سهولت یا سختی اجرای قراردادهای تجاری در این شاخص محاسبه شده و کارآمدی سیستم قضایی یک کشور در حل و فصل اختلافات تجاری ارزیابی می‌شود. این پروژه زمان، هزینه و تعداد مراحل مورد نیاز برای رسیدگی به یک دعوی، از زمان تدوین شکایت تا صدور و اجرای رأی صادره را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۱. مهدی غضنفری، تسهیل فرآیند تجارت خارجی، سازمان توسعه تجارت ایران، بهمن ۱۳۸۷.

**جدول ۱۲. رتبه شاخص اجرای قراردادهای ایران در میان کشورهای مورد بررسی**

سال					اجرای قراردادها	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶		
۵۳	۵۴	-	-	-		رتبه
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹		تعداد فرآیندها
۵۲۰	۵۲۰	۵۲۰	۵۲۰	۵۲۰		مدت زمان (روز)
۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	هزینه (درصد از موضوع شکایت)	

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

همان‌گونه که مشاهده می‌شود رتبه ایران در این شاخص بهترین رتبه در میان ده شاخص فضای کسب‌وکار است! البته براساس گزارش بانک جهانی هیچ تغییری در اجرای قراردادها در این سال‌ها رخ نداده است.

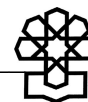
مطالعاتی در کشور در مورد تأثیر اجرای قراردادها در بهبود شرایط کسب‌وکار انجام شده است. از جمله می‌توان به مطالعه میدانی نصیری‌ا قدم و نادران (۱۳۸۵) در بررسی هزینه مبادله بنگاه‌های تولیدی اشاره کرد که با بررسی ۴۰ بنگاه کوچک به مطالعه هزینه مبادله ناشی از عدم ضمانت قراردادها و مورد چک‌های نکول شده پرداخته و متوجه شده‌اند که به دلیل بی‌اعتمادی نسبت به سیستم قضایی در حدود ۷۰ درصد افراد مطالبات خود را از مسیر قانونی دنبال نمی‌کنند. همچنین عدم اجرای قرارداد یا دیر و ناقص انجام شدن آن علاوه بر بنگاه‌های متضرر بر زنجیره شرکا و طرف‌های معامله آنها و در نتیجه کل فضای کسب‌وکار ضربه می‌زند.^۱

بنابراین می‌توان دلیل رتبه بسیار بهتر شاخص اجرای قراردادهای ایران را این مسئله دانست که علت فعالان اقتصادی کشور برای حل اختلافات تجاری خود به دستگاه قضایی رجوع نکرده و به پیگیری شخصی و خارج از مسیر قانون می‌پردازند. این عدم رجوع را می‌توان به هزینه و مدت زمان بالا و فرآیندهای طولانی مسیر قانونی و بی‌نتیجه ماندن آن نسبت داد.

۱-۱-۱۰. تعطیلی کسب‌وکار

زمان و هزینه مورد نیاز برای اجرای ورشکستگی در این شاخص ارزیابی می‌شود. این اطلاعات ضعف در قانون ورشکستگی موجود و تنگنای فرآیندی و اجرایی مهم را شناسایی می‌کند. نرخ بازستانی نیز به صورت میزان بازپرداخت شده از یک دلار محاسبه می‌شود.

۱. برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: علی نصیری اقدم، نقش نظام قضایی در بهبود فضای کسب‌وکار.



جدول ۱۳. رتبه شاخص تعطیلی کسب و کار ایران در میان کشورهای مورد بررسی

سال					رتبه	کسب و کار تعطیلی	
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶			
۱۰۹	۱۰۹	-	-	-			رتبه
۲۳/۱	۲۳/۱	۱۹	۱۹/۷	۱۹/۳			نرخ بازستانی (سنت از هر دلار)
۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	مدت زمان (سال)		
۹	۹	۹	۹	۹	هزینه (درصد از اموال)		

مأخذ: بخش گزارش کشوری سایت: www.doingbusiness.org

همان طور که مشاهده می شود رتبه کشور ایران در این شاخص نیز نامطلوب و بالای ۱۰۰ است. در سال های مورد بررسی تنها نرخ بازستانی بهبود یافته است.

۱-۲. شاخص فضای کسب و کار

این مدل یکی از مدل های مطرح در فضای کسب و کار است که تأثیر قابل توجهی در مطالعات کسب و کار داشته است. این مدل به اندازه گیری جذابیت فضای کسب و کار می پردازد و اولین بار در سال ۲۰۰۱ توسط سازمان (EIU)^۱ که تحت نظارت نشریه Economist لندن فعالیت می کند، منتشر شد.

شاخص فضای کسب و کار تأکید زیادی بر میزان ریسک سیاسی و اجتماعی فعالیت های تجاری داشته و به پیش بینی شرایط آینده کشورها می پردازد. ده فاکتور اصلی این شاخص عبارتند از:

۱. محیط سیاسی،
۲. محیط اقتصاد کلان،
۳. فرصت های بازار،
۴. سیاست های معطوف به تجارت آزاد و رقابت،
۵. سیاست های معطوف به سرمایه گذاری خارجی،
۶. مالیات ها،
۷. بازارهای مالی،
۸. مالیات ها،
۹. بازار کار،
۱۰. زیرساخت ها.

هر کدام از این ده فاکتور اصلی خود دارای شاخص های زیرمجموعه ای است که میانگین آنها تعیین کننده امتیاز این فاکتورها است و در مجموع ۷۰ شاخص در محاسبه این شاخص ترکیبی استفاده می شود که ۵۰ درصد اطلاعات آنها از آمارهای رسمی کشورها و ۵۰ درصد نیز براساس

1. Economist Intelligence Unit



مطالعات پیمایشی کارشناسان این سازمان تهیه می‌شود.

براساس این شاخص رتبه فضای کسب‌وکار ایران در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ در میان ۸۲ کشور مورد بررسی ۸۱ بوده است و در سال ۲۰۰۸ نیز رتبه هشتاد و دوم را در میان ۸۲ کشور مورد بررسی کسب کرده است.

۳-۱. شاخص رتبه‌بندی ریسک سیاسی

هدف از این شاخص فراهم کردن ابزاری برای ارزیابی ثبات سیاسی کشورها و مقایسه میان آنها است. این شاخص ترکیبی از ۱۲ جزء تشکیل شده است که عبارتند از: شرایط سرمایه‌گذاری، فساد، قانون و نظم، کیفیت بوروکراسی، ثبات دولت‌ها، شرایط اقتصادی - اجتماعی، اختلافات داخلی/ خارجی، نفوذ نظامی، تنش‌های مذهبی - قومی و پاسخگویی دموکراتیک. براساس این شاخص که توسط سازمان International Country Risk Guide تهیه می‌شود رتبه ایران در سال میان ۱۴۰ کشور مورد بررسی رتبه ۱۲۰ است.

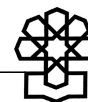
۴-۱. شاخص آزادی اقتصادی

این شاخص عدم وجود اجبار یا محدودیت دولت بیش از حد نیاز را بر روی تولید، توزیع و یا مصرف کالاها و خدمات بررسی می‌کند. تهیه‌کنندگان این شاخص (بنیاد هریتیج)^۱ ۵۰ متغیر اقتصادی مستقل را مورد مطالعه قرار می‌دهند. این متغیرها در ده دسته اصلی: ۱. سیاست تجاری، ۲. بار مالی دولت، ۳. دخالت دولت در اقتصاد، ۴. سیاست پولی، ۵. جریان‌های سرمایه و سرمایه‌گذاری خارجی، ۶. بانکداری و تأمین مالی، ۷. دستمزدها و قیمت‌ها، ۹. حقوق مالکیت معنوی و ۱۰. مقررات و فعالیت بازار غیررسمی قرار می‌گیرند.

براساس این شاخص رتبه ایران در سال ۲۰۰۹ رتبه ۱۶۸ در میان ۱۷۹ کشور مورد بررسی است. در سال ۲۰۰۸ نیز ایران در میان ۱۵۷ کشور مورد بررسی رتبه ۱۴۸ را دارا بوده که نشانگر وضعیت نامناسب ایران است.

۵-۱. شاخص عکس فوری فضای کسب‌وکار

شاخص عکس فوری فضای کسب‌وکار همان‌گونه که از اسم آن پیداست تلاش دارد تا یک عکس فوری از فضای کسب‌وکار کشورها بیاندازد و بخش‌های اولویت‌دار برای اصلاح را شناسایی کند.



این شاخص با استفاده از اطلاعاتی که توسط منابع مختلف تهیه می‌شود و ارائه یک نمودار راداری مطالعات مختلف محیط کسب‌وکار در مورد یک کشور را خلاصه می‌کند. هشت نماگر اصلی که در شاخص فوق‌الذکر استفاده می‌شود، عبارتند از:

۱. شاخص آزادی اقتصادی (بنیاد هریتیج)،
۲. رتبه‌بندی ریسک سیاسی^۱ (از شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشور)،^۲
۳. رتبه‌بندی اعتبار کشور^۳ (مؤسسه Institutional Investor)،
۴. شاخص فضای کسب‌وکار^۴ (Economist Intelligence Unit)،
۵. نماگر کیفیت تنظیم^۵ (از سری نماگرهای حکمرانی^۶ گروه بانک جهانی)،
۶. نماگر کنترل فساد^۷ (از گزارش رقابت‌پذیری جهانی^۸ مجمع جهانی اقتصاد)،
۷. رتبه‌بندی کیفیت فضای کسب‌وکار ملی (از گزارش رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد)،
۸. رتبه فضا (انجام) کسب‌وکار^۹ (گزارش فضا (انجام) کسب‌وکار گروه بانک جهانی)،

در جدول ذیل روزآمدترین ارقام هشت نماگر این شاخص برای ایران آمده است:

جدول ۱۴. نماگرهای شاخص عکس فوری فضای کسب‌وکار در مورد ایران

رتبه ایران								نام نماگر
۲۰۰۹		۲۰۰۸		۲۰۰۷		۲۰۰۶		
تعداد کشور مورد بررسی	رتبه	تعداد کشور مورد بررسی	رتبه	تعداد کشور مورد بررسی	رتبه	تعداد کشور مورد بررسی	رتبه	
(۱۷۹)	۱۶۸	(۱۵۷)	۱۴۸	(۱۵۷)	۱۴۹	(۱۵۷)	۱۴۸	شاخص آزادی اقتصادی
(۱۴۰)	۱۲۰	(۱۴۰)	۱۰۸	(۱۴۰)	۹۷	(۱۴۰)	۹۳	رتبه‌بندی ریسک سیاسی
(۱۷۸)	۱۰۱	(۱۷۴)	۹۲	(۱۷۴)	۸۷	(۱۷۳)	۸۳	رتبه‌بندی اعتبار کشور
		(۸۲)	۸۲	(۸۲)	۸۱	(۸۲)	۸۱	شاخص فضای کسب‌وکار
		(۲۰۲)	۱۹۶	(۲۰۲)	۱۹۲	(۲۰۰)	۱۹۰	نماگر کیفیت تنظیم
		(۲۰۲)	۱۴۴	(۲۰۱)	۱۲۴	(۲۰۱)	۱۳۰	نماگر کنترل فساد
این شاخص برای ایران محاسبه نمی‌شود								رتبه‌بندی کیفیت فضای کسب‌وکار ملی
(۱۸۳)	۱۳۷	(۱۸۳)	۱۴۲					رتبه فضا (انجام) کسب‌وکار

مأخذ: براساس گزارش سایت <http://besnapshots.org> در مورد ایران.

1. Political Risk Rating
2. International Country Risk Guide
3. Country Credit Rating
4. Business Environment Index
5. Regulatory Quality Indicator
6. Governance Indicators
7. Control of Corruption
8. Global Competitiveness Report
9. Doing Business Rank



در شاخص عکس فوری فضای کسب‌وکار، از نمودار راداری برای مقایسه وضعیت هشت
نماگر فوق‌الذکر در مقایسه با:

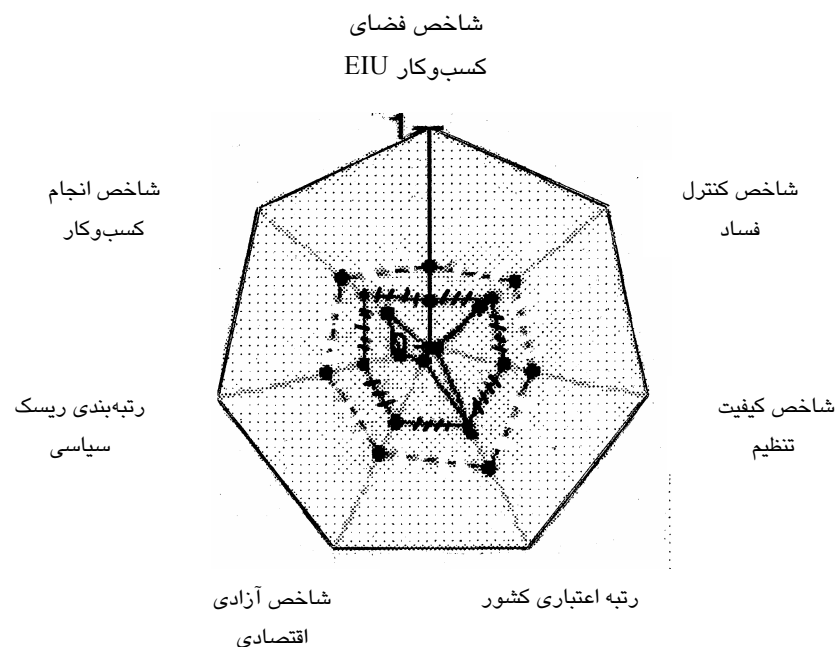
الف) کشورهای منطقه،

ب) کشورهای هم‌طبقه درآمدی استفاده می‌شود.

در این نمودار عدد هر نماگر بین صفر تا ۱ است. عدد صفر نشان‌دهنده آن است که وضعیت
آن کشور بدترین شرایط و حداقل میزان آن شاخص در میان کشورهای منطقه یا طبقه درآمدی و
عدد ۱ بیانگر بهترین شرایط و حداکثر میزان آن شاخص در کشورهای مورد مقایسه است.^۱

نمودار راداری شاخص عکس فوری فضای کسب‌وکار نیز به صورت ذیل است:

نمودار ۱. عکس فوری فضای کسب‌وکار ایران در سال ۲۰۰۹*

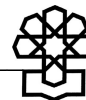


مأخذ: سایت <http://besnapshots.org>.

* نمودار خطی نسبت رتبه شاخص‌های ایران، نمودار هاشورخورده نسبت میانگین رتبه‌های کشورهای طبقه درآمدی ایران و نمودار
خط چین نسبت میانگین رتبه‌های کشورهای منطقه است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در تمام هشت نماگر فضای کسب‌وکار، وضعیت ایران
نامطلوب‌تر از متوسط وضعیت کشورهای منطقه و نیز کشورهای هم‌طبقه درآمدی است. بر این
اساس بهترین شرایط ایران در این هشت نماگر در زمینه رتبه‌بندی اعتبار و بدترین شرایط برای
شاخص فضای کسب‌وکار EIU است.

1. Business Environment Snapshot (Methodology Note), International Finance Corporation, Washington D.C, September 2009.



۱-۶. شاخص طراحی شده توسط شرکت نوسازی صنایع ایران

در سال ۱۳۸۴ شرکت نوسازی صنایع ایران گزارشی با عنوان «محاسبه و ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور در مقایسه با ۷۰ کشور جهان» تهیه کرد که در آن با بررسی و الهام از شاخص‌های فضای کسب‌وکار از جمله شاخص فضای کسب‌وکار، به طراحی مدلی برای ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور و جهان پرداخته شده است و فضای کسب‌وکار را براساس ده محور ذیل مورد بررسی قرار دادند:

۱. سلامت و گستردگی بازارهای مالی،
۲. محیط اقتصاد کلان،
۳. میزان باز بودن اقتصاد،
۴. بزرگی و کارآیی دولت،
۵. زیربناهای فیزیکی،
۶. انعطاف‌پذیری نیروی کار،
۷. فناوری ارتباطات و اطلاعات،
۸. زیربنای علمی و فناوری،
۹. محیط سیاسی-اجتماعی،
۱۰. انحصار و رقابت.

هرکدام از این محورها دارای شاخص‌هایی برای محاسبه هستند که در مجموع ۱۵۰ متغیر مورد استفاده قرار گرفته است. اطلاعات خارجی آن براساس آمارهای رسمی بین‌المللی و پیمایش‌های بین‌المللی و پیمایش داخلی نیز با نظرسنجی از صنایع کشور صورت گرفته است. نتیجه این بررسی نیز همانند شاخص‌های بین‌المللی نشان‌دهنده فضای نامناسب کسب‌وکار کشور است و رتبه ایران در میان ۷۰ کشور مورد بررسی نیز رتبه ۶۵ است. درجه آمادگی فضای کسب‌وکار بین ۱ تا ۱۰ برآورد شده است که ۱۰ به معنای فضای آماده کسب‌وکار است و گروه‌بندی زیر نیز در مورد آن وجود دارد:

۱. کشورهای با محیط پیش‌برنده^۱،
۲. کشورهای با محیط خنثی^۲،
۳. کشورهای با محیط بازدارنده^۳.

درجه آمادگی فضای کسب‌وکار ایران ۴/۱۹ برآورد شده که بیانگر محیطی بازدارنده است.

1. Encouraging Environment
2. Neutral Environment
3. Discouraging Environment



بررسی محورهای ده گانه این شاخص که بیانگر نقاط ضعف و قوت محیط کسب و کار کشور است در جدول ذیل ارائه شده است:

جدول ۱۵. وضعیت محورهای کسب و کار ایران بر اساس شاخص شرکت نوسازی صنایع ایران

ردیف	عوامل فضای کسب و کار	امتیاز ایران	رتبه ایران بین ۷۰ کشور جهان	وضعیت عامل
۱	گسترده‌گی و سلامت بازارهای مالی و پولی	۲/۸۸	۶۸	شدیداً بازدارنده
۲	محیط اقتصاد کلان	۶/۴۸	۱۳	پیش‌برنده
۳	میزان باز بودن اقتصاد	۲/۲۲	۶۷	شدیداً بازدارنده
۴	اندازه و کارآیی دولت	۵/۰۲	۴۸	خنثی
۵	زیربناهای فیزیکی	۲/۲۲	۶۳	بازدارندگی زیاد
۶	انعطاف‌پذیری نیروی کار	۳/۹۴	۶۹	شدیداً بازدارنده
۷	تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات	۳/۶۸	۶۶	شدیداً بازدارنده
۸	زیربناهای علمی - تکنولوژیک	۳/۹۱	۶۰	بازدارندگی زیاد
۹	محیط سیاسی و اجتماعی	۴/۵۵	۵۲	بازدارندگی کم
۱۰	رقابت و انحصار	۲/۸۰	۷۰	بازدارنده‌ترین محیط

مأخذ: محاسبه و ارزیابی فضای کسب و کار کشور در مقایسه با ۷۰ کشور جهان، شرکت نوسازی صنایع ایران، ۱۳۸۴.

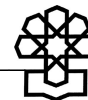
بیشترین بازدارندگی فضای کسب و کار کشور در سه محور انحصار، انعطاف‌ناپذیری بازار کار و بسته بودن اقتصاد است.

۱-۶-۱. نقش نهادهای عمومی غیردولتی در ایجاد انحصار برای فضای کسب و کار

همان‌طور که در جدول ۱۵ مشاهده می‌شود بازدارنده‌ترین عامل در فضای کسب و کار کشور مسئله انحصار است. خوشبختانه با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی و تصویب قانون مربوطه، ممنوعیت گسترش فعالیت دولت در بخش‌های عمده‌ای از اقتصاد، خصوصی‌سازی، طراحی مکانیسم‌های ضدانحصار و ایجاد نهادهایی مانند شورای رقابت گامی مهم در بهبود فضای کسب و کار کشور برداشته شد.

اما به نظر می‌رسد که علاوه بر انحصار بخش دولتی در اقتصاد کشور باید به انحصار بخش دیگری در اقتصاد به نام «بخش نهادهای عمومی غیردولتی» توجه کرد.

توجه به این بخش با مشاهده روند خصوصی‌سازی کشور اهمیت بیشتری می‌یابد. براساس گزارش سازمان خصوصی‌سازی طی دوره زمانی ۱۳۸۴ تا نیمه مرداد ۱۳۸۸، از کل ارزش سهام



واگذار شده ۶۸/۵ درصد مربوط به سهام عدالت، ۱۲/۵ درصد مربوط به رد دیون دولت به بخش عمومی غیردولتی و ۱۹ درصد مربوط به واگذاری‌های غیر از سهام عدالت و رد دیون است.^۱ فارغ از مشکلات واگذاری سهام عدالت که با توجه به تعیین مدیران شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی توسط دولت به نوعی بخش شبه‌دولتی جدیدی ایجاد کرده است، نهادهای عمومی غیردولتی علاوه بر سهم بالای کنونی در اقتصاد کشور تنها از طریق رد دیون ۱۲/۵ درصد از سهام خصوصی‌سازی شده را در اختیار گرفته‌اند.

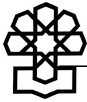
۱۹ درصد سهامی که به غیر از شیوه سهام عدالت و رد دیون واگذار می‌شود، بجز ۱۰ درصد واگذاری تدریجی و ترجیحی، به شکل سهام بلوکی عرضه می‌شود. براساس آمار، از سال ۱۳۸۶، تنها سه شرکت: ۱. سرمایه‌گذاری تأمین اجتماعی (وابسته به سازمان تأمین اجتماعی)، ۲. شرکت سرمایه‌گذاری مهر اقتصاد ایرانیان (وابسته به مؤسسه مالی و اعتباری مهر (بسیجیان سابق)) و ۳. صندوق‌های بازنشستگی بیش از ۴۶ درصد ارزش کل سهام بلوکی واگذار شده را خریداری کرده‌اند.^۲

در ماده (۵) قانون محاسبات عمومی تا حدی بخش عمومی غیردولتی تعریف شده است: «مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی از نظر این قانون واحدهای سازمانی مشخصی هستند که با اجازه قانون به منظور انجام وظایف و خدماتی که جنبه عمومی دارد، تشکیل شده و یا می‌شوند. **تبصره -** فهرست این قبیل مؤسسات و نهادها با توجه به قوانین و مقررات مربوط از طرف دولت پیشنهاد و به تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد رسید».^۳

همچنین قانون^۴ مؤسسات وابسته به مؤسسات و نهادهای مذکور را نیز جزو مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی برشمرد و مؤسسات وابسته را به شرح ذیل تعریف کرده است: «مؤسسه وابسته از نظر این قانون واحد سازمانی مشخصی است که به صورتی غیر از شرکت و برای مقاصد غیرتجارتی و غیرانتفاعی توسط یک یا چند مؤسسه و نهاد عمومی غیردولتی تأسیس و اداره می‌شود و به نحوی مالکیت آن متعلق به یک یا چند مؤسسه یا نهاد عمومی غیردولتی باشد».

با توجه به این تعاریف، در مورد فعالیت اقتصادی بخش عمومی غیردولتی در کشور نکات ذیل قابل توجه است:

۱. گذر از اقتصاد دولتی به شبه‌دولتی، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مهر ۱۳۸۸.
۲. همان.
۳. قانون محاسبات عمومی کشور، مصوب مورخ ۱۳۶۶/۶/۱ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۶۶/۶/۱۰ شورای نگهبان.
۴. قانون فهرست نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، مصوب مورخ ۱۳۷۲/۴/۱۹ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۷۲/۴/۲۹ شورای نگهبان.



۱. با نگاهی به فهرست مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی متوجه می‌شویم که تاکنون و طی قوانین مختلف شهرداری‌ها و شرکت‌های تابعه آنان (مادام که بیش از ۵۰ درصد سهام و سرمایه آنان متعلق به شهرداری‌ها باشد)، بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، هلال احمر، کمیته امداد امام خمینی (ره)، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، کمیته ملی المپیک ایران، بنیاد ۱۵ خرداد، سازمان تبلیغات اسلامی و سازمان تأمین اجتماعی (۱۳۷۳)، فدراسیون‌های ورزشی آماتوری جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه‌های جهاد نصر، جهاد استقلال و جهاد توسعه زیر نظر جهاد سازندگی (۱۳۷۶)، جهاد دانشگاهی (۱۳۷۶)، شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی و کتابخانه حضرت آیت‌ا... مرعشی نجفی (۱۳۷۶)، بنیاد امور بیماری‌های خاص (۱۳۷۷) و سازمان دانش‌آموزی (۱۳۸۱) با پیشنهاد دولت و تصویب مجلس شورای اسلامی به مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی تبدیل شده‌اند. اما به نظر می‌رسد که برخی نهادها و سازمان‌های دیگر نیز وجود دارند که نمی‌توان در تقسیم‌بندی سه‌گانه اصل چهل و چهارم قانون اساسی کشور از اقتصاد (خصوصی، تعاونی و دولتی) وضعیت آنها را به‌راحتی تشخیص داد.

به‌عنوان نمونه می‌توان از آستان قدس رضوی، ستاد اجرایی فرمان امام (ره)، آستان مقدس حضرت عبدالعظیم حسنی (ع)، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مجمع تقریب مذاهب و مجمع جهانی اهل بیت (ع) نام برد که فعالیت‌های عظیم اقتصادی آنها برای فعالان اقتصادی پوشیده نیست.^۱

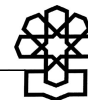
قرار گرفتن این نهادها ذیل فهرست نهادهای عمومی غیردولتی این مزیت را دارد که براساس قانون محاسبات عمومی مورد نظارت و بازرسی قرار می‌گیرند.

همچنین در مورد برخی از این نهادها تبصره ماده (۳۰) قانون محاسبات عمومی کشور حاکم است که بیان می‌دارد: «نهادها و مؤسساتی که در جریان تحقق انقلاب اسلامی یا پس از آن بنا به ضرورت‌های انقلاب اسلامی به‌وجود آمده‌اند و تمام یا قسمتی از اعتبارات مورد نیاز خود را از محل اعتبارات منظور در قانون بودجه کل کشور مستقیماً از خزانه دریافت می‌نمایند، در صورتی که وضعیت حقوقی آنها به‌موجب قانون معین نشده باشد، مکلفند ظرف مدت مذکور در این ماده وضع حقوقی خود را با یکی از مواد (۲، ۳، ۴ و ۵) این قانون تطبیق دهند».

منظور از مواد (۲، ۳، ۴ و ۵) طبقه‌بندی برحسب همان اشکال وزارتخانه، مؤسسه دولتی، شرکت دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی است.

۲. در تعریف «مؤسسه» وابسته به نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی به این مسئله اشاره شده که این مؤسسه نباید در قالب شرکت بوده و باید اهداف آن غیرتجارتی و غیرانتفاعی باشد.

۱. فاضل مریدی فریمانی، نقش بخش چهارم در اقتصاد ایران، مؤسسه مبنای و مدل‌های اقتصادی، ۱۳۸۸.



بدین ترتیب فقط از بین مؤسسات تابع این نهادها مؤسسه‌هایی که به شکل شرکت تأسیس نشوند یا اصلاً هدفشان تجارت نباشد، نهاد عمومی به حساب می‌آیند و بقیه یا اکثر آنها شرکت‌های خصوصی محسوب می‌شوند. حال آنکه این شرکت‌های خصوصی که با اهداف انتفاعی و پشتیبانی نهادهای عمومی به شکل گسترده‌ای در فضای کسب‌وکار کشور ایجاد شده و فعالیت می‌کنند، موجب تزام و بیرون راندن بخش خصوصی و تعاونی گردیده و موجد انحصار هستند.

به‌منظور گسترش فعالیت بخش خصوصی به نظر می‌رسد که این تعریف باید تغییر کند در غیر این صورت معرفی سازمان‌ها و نهادهای مهمی مانند تأمین اجتماعی یا بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی و... جزء نهادهای عمومی غیردولتی نمی‌تواند هیچ نظارت و محدودیتی برای فعالیت این شرکت‌های بسیار بزرگ فراهم کند و نتیجه آن ایجاد نوعی انحصار توسط شرکت‌هایی مانند شستا (شرکت سرمایه‌گذاری تأمین اجتماعی) با سهم بازار بسیار بالا در صنایع مختلف دارو، سیمان و غیره است.

۳. توجه به موضوع فوق موجب شده است تا در کشورهای توسعه‌یافته برای فعالیت صندوق‌های بازنشستگی که توان مالی بالایی دارند محدودیت‌هایی قائل شوند.^۱ البته مقررات و محدودیت‌های این صندوق‌ها به دوگونه است: یکی محدودیت‌های مربوط به ترکیب پوررتفو سرمایه‌گذاری و دیگری محدودیت سرمایه‌گذاری در میزان مالکیت. در کشور ما نه بر صندوق‌های بازنشستگی و نه نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی محدودیتی وجود نداشت. اما در قانون سیاست‌های اجرایی اصل چهارم قانون اساسی نوعی محدودیت اعمال شد:

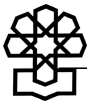
«ماده (۶) - مؤسسات عمومی غیردولتی موضوع ماده (۵) قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی آن و شرکت‌های تابعه و وابسته آنها حق مالکیت مستقیم و غیرمستقیم مجموعاً حداکثر تا چهل درصد (۴۰٪) سهم بازار هر کالا و یا خدمت را دارند».^۲

این ماده علاوه بر اینکه از انحصار بیش از حد جلوگیری می‌کند، این مزیت را دارد که شرکت‌های تابعه مؤسسات عمومی غیردولتی را نیز شامل می‌شود. البته این ماده موجب نمی‌شود که این شرکت‌ها، مؤسسه و یا نهاد عمومی غیردولتی محسوب شوند.

هرچند در تبصره این ماده وزارت اقتصاد و دارایی موظف بر حسن اجرای آن شده است و باید موارد مغایر را به شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم اعلام کند اما به نظر

1. Survey of Investment regulation of pension fund, OECD, October 2009.

۲. قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم قانون اساسی، مصوب مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۸ مجلس شورای اسلامی و تصویب مورخ ۱۳۸۷/۲/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.



می‌رسد، در حال حاضر، در بعضی صنایع سهم مالکیت نهادهای عمومی غیردولتی و شرکت‌های وابسته آنها بیش از ۴۰ درصد است. بنابراین باید علاوه بر خصوصی‌سازی مالکیت‌های دولتی، برای خصوصی‌سازی مالکیت‌های این بخش نیز سازوکاری اندیشید.

«از نقاط ضعف ماده (۶)» باید به این نکته اشاره کرد که منظور از عبارت «هر کالا» در آن مشخص نیست. به عنوان نمونه، بر اساس طبقه‌بندی هماهنگ کالاها (HS) تمام کالاها در فصول مختلف و با کدهای ۶ رقمی یا ۸ رقمی دسته‌بندی می‌شوند. در نتیجه باید مشخص شود منظور از سهم بازار یک کالا سهم مالکیت آن مؤسسه در کدام طبقه‌بندی کالایی می‌باشد.

بنابراین به نظر می‌رسد برای کاهش انحصار اقتصادی و بهبود فضای کسب‌وکار کشور نیاز است که قانون جامعی در مورد بخش عمومی غیردولتی تهیه و تصویب شود که اولاً به تعریف این بخش و نهادها و سازمان‌های مشمول پرداخته، ثانیاً برای فعالیت آنها حوزه، محدودیت و سهم تعیین کرده و ثالثاً سازوکار کاهش سهم آنها به سهم مورد قبول را تبیین کند.

۱-۷. شاخص فساد

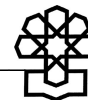
فساد اقتصادی را نقض قوانین موجود برای تأمین منافع و سود شخصی تعریف می‌کنند. رواج فساد یکی از مهمترین موانع توسعه اقتصادی و موجب ناکارآمدی سیاست‌های دولت است. فساد با کاهش سرمایه‌گذاری موجب کاهش رشد اقتصادی شده و فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌ها را از شکل مولد آن به سوی رانت‌ها و فعالیت‌های زیرزمینی سوق می‌دهد.

بنابراین در بهبود فضای کسب‌وکار و آماده‌سازی شرایط سرمایه‌گذاری ابتدا بر کاهش فساد اقتصادی تأکید کرد. این تأکید در فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۰ نیز متبلور است: «اگر دست مفسدان و سوءاستفاده‌کنندگان از امکانات حکومتی قطع نشود و اگر امتیازطلبان و زیاده‌خواهان پرمدعا و انحصارجو طرد نشوند سرمایه‌گذار و تولیدکننده و اشتغال‌طلب همه احساس ناامنی و ناامیدی خواهند کرد و کسانی از آن به استفاده از راه‌های نامشروع و غیرقانونی تشویق خواهند شد»^۱.

یکی از شاخص‌های رایج و پذیرفته شده در مطالعات و پژوهش‌های مربوط به فساد اقتصادی، شاخص درک یا تصور از فساد (CPI)^۲ است که از جامعیت بالایی برخوردار می‌باشد. در این شاخص، میزان پرداخت و دریافت رشوه، میزان ارتکاب اختلاس و جرائم مشابه از سوی مقامات سیاسی و اداری مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. شاخص مذکور در طول مقیاس صفر تا ده رتبه‌بندی

۱. فرمان هشت ماده‌ای درباره مبارزه با مفساد اقتصادی از سایت رسمی مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir.

2. Corruption Perception Index.



شده است. برپایه این رتبه‌بندی، نمره ۱۰ به کشوری مربوط می‌شود که در آن فساد وجود ندارد و نمره صفر به کشوری مربوط است که دارای بیشترین میزان فساد است.

این شاخص همان‌طور که از عنوان آن مشخص است، مبتنی بر ذهنیت و تصور افراد از فساد است و این ذهنیت‌ها و تصورات می‌تواند با واقعیت‌های مربوط به فساد و خود فساد تفاوت داشته باشد.^۱

براساس این شاخص و در سال ۲۰۰۸، رتبه ایران در میان ۱۸۰ کشور مورد مطالعه رتبه ۱۴۱ است که در مقایسه با رتبه ایران در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۷ (۹۳، ۱۰۶ و ۱۳۱) وضعیت ایران در مقایسه با کشورهای دیگر جهان نامناسب‌تر شده است.

براساس شاخص دیگری که بانک جهانی در مورد فساد^۲ طراحی کرده است، رتبه ایران در سال ۲۰۰۸ برابر با ۱۴۴ بوده است. جالب اینکه رتبه ایران در سال ۲۰۰۷ برابر با ۱۲۴ بوده و بدین ترتیب در سال ۲۰۰۸ به میزان ۲۰ پله تنزل کرده است.

۸-۱. شاخص بی‌ثباتی

بی‌ثباتی اقتصادی به‌عنوان مقیاسی از شدت و نوع شوک‌ها و بحران‌های به وقوع پیوسته در اقتصاد تعریف شده است و مطمئناً بالاتر بودن بحران‌های اقتصادی نشان‌دهنده بی‌ثباتی بیشتر و فضای نامساعدتر اقتصادی است.

بی‌ثباتی در دو شکل بروز و ظهور می‌یابد: نخست در تغییرات و نوسانات مقادیر تولید جامعه یا همان ستاده که بی‌ثباتی ستاده نامیده می‌شود و دوم در تغییرات و نوسانات سطح کلی قیمت‌ها که بی‌ثباتی قیمت نامیده می‌شود.

در مطالعه‌ای^۳ که مقادیر بی‌ثباتی اقتصادی را برای ۱۱۹ کشور جهان با استفاده از داده‌های بانک جهانی و در دوره زمانی ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۷ محاسبه کرده است در مورد ایران و مقایسه آن با کشورهای منطقه و جهان آورده است:

ایران همچون دیگر کشورهای منطقه خاورمیانه به منابع درآمدی نفت وابسته است و بنابراین نوسانات قیمت نفت از علل اصلی بی‌ثباتی اقتصادی این کشور است. البته برخی کشورهای منطقه مانند اردن، مصر و عمان توانسته‌اند اقتصاد خود را در برابر نوسانات قیمت نفت حفظ کنند.

۱. محمد حسن‌زاده، راهکارهای مقابله با فساد اقتصادی در ایران با تأکید بر تجربیات کشورهای موفق، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، بهمن ۱۳۸۷، ص ۴۴.

2. Control of Corruption Indicator.

۳. محمدعلی براتی، بررسی شاخص‌های بی‌ثباتی و آسیب‌پذیری اقتصادی در ایران (یک رویکرد تجربی)، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷، ص ۵۶.



ایران در میان کشورهای جهان در ثبات ستاده رتبه ۷۷ را دارا می‌باشد که نشان‌دهنده اقتصادی نسبتاً بی‌ثبات است. البته این کشور با توجه به حاکم کردن سیاست تثبیت قیمت از ثبات بیشتری در قیمت برخوردار بوده و رتبه ثبات قیمت آن ۴۷ است.

۹-۱. شاخص آسیب‌پذیری

آسیب‌پذیری اقتصادی یک ویژگی ساختاری است که احتمال مواجهه یک اقتصاد با بحران‌ها یا شوک‌های اقتصادی را نشان می‌دهد. این آسیب‌پذیری می‌تواند ناشی از ویژگی‌های جغرافیایی (نظیر کشورهای جزیره‌ای و آسیب‌پذیر نسبت به بلایای طبیعی مانند سیل و زلزله)، سیاسی (نظیر اختلافات و تنش‌های سیاسی)، اجتماعی (نظیر تکثرهای قومی و قبیله‌ای) و یا اقتصادی (نظیر درجه باز بودن اقتصاد و عدم تأمین اجتماعی) باشد.

شاخص آسیب‌پذیری احتمال وقوع بحران‌های اقتصادی را در یک اقتصاد اندازه‌گیری می‌کند. به عبارتی دیگر برخلاف بی‌ثباتی اقتصاد که مقادیر بالفعل را در بر می‌گیرد آسیب‌پذیری اقتصاد دارای مفهومی بالقوه بوده و به توزیع احتمال وقوع بحران‌ها وابسته است. بنابراین بالاتر بودن میزان آسیب‌پذیری اقتصادی بیانگر نامساعدتر بودن فضای کسب‌وکار است.

براساس مطالعه صورت گرفته در کشور^۱ ایران به دلیل وابستگی به نفت آسیب‌پذیری بالایی دارد و اصولاً کشورهای منطقه خاورمیانه به خاطر این ویژگی، آسیب‌پذیری بالایی نسبت به سایر مناطق جهان دارا می‌باشند.

با توجه به تأکید سیاست‌های ایران بر تثبیت اقتصادی، آسیب‌پذیری قیمتی ایران کمتر از منطقه و به میزان ۲۷/۵۴ بوده است؛ اما در عوض آسیب‌پذیری ستاده کشور بالاتر از کشورهای منطقه و برابر با ۸۴ است.

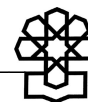
۱۰-۱. نماگرهای احساس اقتصادی^۲

شاید بتوان برای شناسایی وضعیت کسب‌وکار از نماگرهای احساس اقتصادی استفاده کرد، زیرا در عمل فضای کسب‌وکار زمانی مطلوب است که مردم و فعالان اقتصادی احساس خوبی نسبت به فضا و شرایط اقتصادی داشته باشند.

نماگرهای اقتصادی یک مجموعه استاندارد از نماگرها و شاخص‌ها است که توسط کمیسیون اروپایی و براساس داده‌های کیفی از نظرسنجی‌هایی محاسبه می‌شود که از تمایل مصرف‌کننده و

۱. همان، ص ۷۸.

2. Economic Sentiment Indicators (ESI)



تمایل کسب‌وکار به دست می‌آید.

نماگرها و شاخص‌های تشکیل‌دهنده نماگرهای احساس اقتصادی کمیسیون اروپایی عبارتند از:

۱. نماگر اعتماد صنعتی (ICI)^۱،
۲. نماگر اعتماد ساخت‌وساز (CCI)^۲،
۳. نماگر اعتماد مصرف‌کننده (CSCI)^۳،
۴. شاخص قیمت سهام (SPI)^۴.

البته از شاخص‌های دیگر که در ایران محاسبه می‌شود و یا قابل محاسبه است نیز برای سنجش اعتماد به فضای کسب‌وکار می‌توان استفاده کرد. به‌عنوان نمونه سه شاخص جریان خالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (به شکل درصدی از تولید ناخالص داخلی)، شاخص تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به شکل درصدی از تولید ناخالص داخلی) و شاخص ورود به کسب‌وکار (میزان ثبت جدید به شکل درصدی از کل ثبت شده‌ها) را بیانگر اعتماد به فضای کسب‌وکار بر می‌شمارند.^۶ به نظر می‌رسد در کشورهایی مانند ایران برای سنجش اعتماد به فضای کسب‌وکار بجای استفاده از شاخص جریان خالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌توان از شاخص فرار سرمایه استفاده کرد.

به‌عبارت دیگر، سیاست جذب سرمایه خارجی در کشور ما، یک مرحله اضافه‌تر از کشورهای پیشرفته دارد و بنابراین ابتدا باید معضلاتی را که منجر به فرار سرمایه می‌شود، شناسایی و کاهش دهیم و سپس به فکر جذب سرمایه ایرانیان خارج از کشور و یا جذب سرمایه‌گذاری خارجی باشیم.

در بررسی عوامل فرار سرمایه می‌توان از گزارش بانک جهانی استفاده کرد که با نظرسنجی از حدود ۳۰,۰۰۰ بنگاه در بیش از ۵۳ کشور در حال توسعه در زمینه فضای کسب‌وکار به این نتیجه رسید که مهمترین عوامل بازدارنده سرمایه‌گذاری یا به‌عبارتی فرار سرمایه از کشورهای در حال توسعه عبارتند از: نااطمینانی سیاست‌ها، بی‌ثباتی نرخ مالیات، فساد، بالا بودن هزینه منابع مالی، مقررات نیروی کار، مقررات و ادارات مالیاتی و سیستم قضایی.^۷

1. Industrial Confidence Indicator
2. Construction Confidence Indicator
3. Consumer Confidence Indicator
4. Share Price Index.

۵. رؤیا طباطبایی یزدی، نماگرهای اعتماد و نماگرهای ترکیبی، پژوهش‌های راهبردی در توسعه اقتصادی ایران (۲)، مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۸۵.

6. Business Environment Snapshot (Methodology Note), International Finance Corporation, Washington D.C, September 2009.

۷. محمدباقر نوبخت، بهزاد لامعی و مهران معنوی، بررسی ابعاد مختلف تجهیز منابع سرمایه‌ای در جهت توسعه اقتصادی کشور، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۷، ص ۳۳۲.



یکی از برآوردهای حجم فرار سرمایه از ایران با استفاده از روش پیشنهادی کرمی قهی^۱ تا سال ۱۳۸۳ در جدول ذیل آمده است:

جدول ۱۶. برآورد حجم فرار سرمایه از ایران طی سالهای ۱۳۷۸-۱۳۸۳ (میلیون دلار)

سال	از قلم‌افتادگی و اشتباهات آماری	خالص بدهی خارجی	خالص سرمایه‌گذاری خارجی	فرار سرمایه
۱۳۷۸	۱,۳۰۷	۱۰,۳۵۷	۰/۰۲	۱۱,۶۶۴
۱۳۷۹	-۱,۶۰۹	۷,۹۵۲	۰/۰۳	۶,۳۴۳
۱۳۸۰	-۲,۲۱۹	۷,۲۱۴	۰/۰۶	۴,۹۹۵
۱۳۸۱	-۱,۲۴۲	۹,۲۵۰	۱/۰	۸,۰۰۸
۱۳۸۲	-۱,۰۷۶	۱۲,۱۰۰	۴/۰	۱۱,۰۲۴
۱۳۸۳	-۱,۳۱۲	۱۶,۸۳۱	۳/۰	۱۵,۵۱۹
جمع کل دوره	-۶,۱۵۱	۶۳,۷۰۴	۹۱/۰	۵۷,۵۵۳

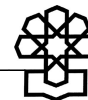
مأخذ: محمدباقر نوبخت، بهزاد لامعی و مهران معنوی، بررسی ابعاد مختلف تجهیز منابع سرمایه‌ای در جهت توسعه اقتصادی کشور، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۷، ص ۳۶۱.

وجود پدیده فرار سرمایه و حجم بالای آن نشان‌دهنده محیط نامناسب برای سرمایه‌گذاری است که سرمایه‌گذاران داخلی را با وجود مزیت سرمایه‌گذاری در کشور خود به بیرون از مرزها می‌کشاند.

۲. برنامه‌های ایران برای بهبود فضای کسب‌وکار

در بیان برنامه‌ها و تلاش‌های ایران برای بهبود فضای کسب‌وکار به بیان احکام و عملکرد احکام برنامه چهارم توسعه، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم و سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه پرداخته شده است. البته در سال‌های اخیر قوانینی مانند قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها و دستگاه‌ها و سایر مؤسسات و شرکت‌های دولتی به‌منظور تسهیل امور سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی (۱۳۸۰)، قانون تسهیل اعتبارات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارآیی بانک‌ها (۱۳۸۶)، قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی (۱۳۸۷) نیز در راستای بهبود فضای کسب‌وکار تصویب شده است.

۱. فرار سرمایه = خالص اشتباهات و از قلم‌افتادگی‌ها در حساب تراز پرداختها + خالص بدهی خارجی + خالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.



۲-۱. برنامه چهارم توسعه

در برنامه چهارم توسعه در دو ماده به شکل واضحی به بهبود فضای کسب و کار توجه شده است. یکی ماده (۳۷) این قانون است که به بحث رقابت‌پذیری می‌پردازد و با توجه به اینکه آنچه موجب تقویت رقابت‌پذیری ملی می‌شود به بهبود فضای کسب و کار نیز منجر می‌شود از این ماده یاد شده است. ماده (۴۱) نیز ماده دیگری است که هدف ذکر آن را «بهبود فضای کسب و کار» برشمرده‌اند. در ادامه به بیان این مواد می‌پردازیم:

۲-۱-۱. ماده (۳۷) قانون برنامه چهارم

دولت موظف است در جهت ایجاد فضا و بسترهای مناسب برای تقویت و تحکیم رقابت‌پذیری و افزایش بهره‌وری نیروی کار متوسط سالیانه سه و نیم درصد (۳/۵٪) و رشد صادرات غیرنفتی متوسط سالیانه ده و هفت دهم درصد (۱۰/۷٪) و ارتقای سهم صادرات کالاهای فناوری پیشرفته در صادرات غیرنفتی از دو درصد (۲٪) به شش درصد (۶٪)، اقدام‌های ذیل را به عمل آورد:

الف) نظام‌های قانونی، حقوقی، اقتصادی، بازرگانی و فنی مناسب را در جهت تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد فراهم نماید.

ب) از تولید کالاها و خدمات در عرصه‌های نوین و پیشتاز فناوری در کشور از طریق اختصاص بخشی از تقاضای دولت به خرید این تولیدات حمایت به عمل آورد.

ج) زمینه مشارکت تشکلهای قانونی غیردولتی صنفی - تخصصی بخش‌های مختلف را در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری‌های مربوطه ایجاد نماید.

د) خدمات بازرگانی، فنی، مالی، بانکی و بیمه‌ای پیشرفته را توسعه داده و یا ایجاد نماید.

تبصره «۱» - سازمان‌های توسعه‌ای که به موجب اساسنامه قانونی خود به سرمایه‌گذاری مشترک با بخش غیردولتی مجاز می‌باشند، از رقابت با بخش غیردولتی منع می‌گردند و فعالیت‌های خود را صرفاً در جهت تقویت سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی و خروج از سرمایه‌گذاری مذکور در حداقل زمان ممکن ساماندهی خواهند نمود.

تبصره «۲» - بیمه‌نامه‌های صادره از سوی مؤسسات بیمه به‌عنوان وثیقه دریافت تسهیلات بانکی، معتبر خواهد بود.

۲-۱-۲. ماده (۴۱) قانون برنامه چهارم

دولت موظف است در برنامه چهارم، در جهت بهبود فضای کسب و کار در کشور و زمینه‌سازی توسعه اقتصادی و تعامل با جهان پیرامون، اقدام‌های ذیل را به عمل آورد:

الف) کنترل نوسانات شدید نرخ ارز در تداوم سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز، به‌صورت نرخ شناور مدیریت شده و با استفاده از سازوکار عرضه و تقاضا، با در نظر گرفتن ملاحظات حفظ توان رقابت بنگاه‌های صادرکننده و سیاست جهش صادرات با رعایت بند «۴» الزامات جدول ۲ این قانون.

ب) تنظیم تعرفه‌های واردات نهاده‌های کالایی تولید (ماشین‌آلات و مواد اولیه) مبتنی بر حمایت منطقی و



منطبق با مزیت‌های رقابتی از تولید داخلی آنها و در جهت تسهیل فعالیت‌های تولیدی صادرات‌گرا.

ج) برنامه‌ریزی و اجرای توسعه زیربناها با هدف کاهش هزینه‌های تولید، خلق مزیت‌های رقابتی و منطبق با نیازهای توسعه اقتصادی کشور.

د) بازنگری قانون و مقررات مربوط به نیروی کار با سازوکار سه‌جانبه‌گرایی (دولت - کارگر - کارفرما) به‌گونه‌ای که:

۱. تکالیف معطوف به تأمین اجتماعی و شغلی، از متن قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ منتزع و به قانون جامع تأمین اجتماعی و بیمه بیکاری منتقل گردد.
۲. انعطاف لازم برای حل اختلافات در آن لحاظ شود.
۳. متناسب با شرایط و مقتضیات خاص بخش‌های مختلف اقتصادی، مقررات خاصی را در متن قانون پیش‌بینی و به مورد اجرا گذارد.

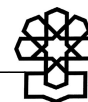
ه) لایحه جامع تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات را در سال نخست برنامه چهارم تهیه و به مجلس شورای اسلامی تقدیم کند.

و) نسبت به گسترش و تعمیق بازار سرمایه و تنوع ابزارهای مورد استفاده در آن اقدام نماید.

در بررسی عملکرد این اقدامات در برنامه چهارم توسعه در گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۶ معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور به تمامی این تکالیف قانونی اشاره نشده است. موارد اشاره شده در جدول ذیل آمده است:

جدول ۱۷. سیاست اتخاذ شده در مورد مواد قانونی مرتبط با فضای کسب‌وکار در برنامه چهارم

شماره ماده قانونی	سیاست اتخاذ شده و اقدامات انجام شده مرتبط با آن
ماده (۳۷) - بند «ب»	با رعایت قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی داخلی در پروژه‌ها تا حدودی از سازندگان داخلی حمایت گردیده و در وزارتخانه متبوع با تشکیل کارگروهی ورود ماشین‌آلات خارجی به کشور براساس ساخت داخل تنظیم می‌گردد.
ماده (۳۷) - بند «ج»	در غالب واحدهای تولیدی، مدیران از نظرات شورای اسلامی کار جهت ارتقای بهره‌وری نیروی کار از طریق سیاست‌های تشویقی و حمایتی اقدام می‌نمایند. ^(۱)
ماده (۳۷)	- بررسی و مطالعه سیر تکوین اندیشه رقابت‌پذیری و شاخص‌های اندازه‌گیری آن - طراحی و تدوین جایزه ملی بهره‌وری در حوزه اصناف ^(۲)
ماده (۳۷) (در جهت ارتقای سهم صادرات کالاهای فناوری پیشرفته)	- تشکیل کارگروه صادرات محصولات فناوری پیشرفته در وزارت بازرگانی و تهیه و تدوین بسته‌های حمایتی صادرات و خدمات فنی مهندسی - امضای تفاهم‌نامه همکاری با دفتر فناوری ریاست جمهوری به جهت زمینه‌سازی توسعه صادرات فناوری پیشرفته و تدوین برنامه صادرات محصولات فناوری پیشرفته در حال انجام می‌باشد
ماده (۳۷) (در جهت بهره‌وری نیروی کار)	- برگزاری دوره‌های آموزش تخصصی تجارت خارجی کشور و مدیریت توسعه صادرات - برگزاری دوره‌های آموزشی مدیران و کارکنان - بازنگری و اصلاح ساختار و تشکیلات و زمینه‌سازی توسعه و تعالی سازمان توسعه تجارت



شماره ماده قانونی	سیاست اتخاذ شده و اقدامات انجام شده مرتبط با آن
ماده (۳۷) - بند «ج» (در حوزه حمل و نقل)	واگذاری موارد ذیل به تشکل‌های صنفی مربوطه: انجام امور تشکیل پرونده برای متقاضیان تأسیس شرکت‌های حمل و نقل، تمدید پروانه فعالیت شرکت‌ها و مؤسسات حمل و نقل، تشکیل پرونده برای متقاضیان دریافت دفترچه کار، جمع‌آوری مدارک و تحویل کارت هوشمند رانندگان و ... ^(۳)
ماده (۴۱) - بند «الف»	استفاده از سازوکار عرضه و تقاضا ^(۴)
ماده (۴۱) - بند «د»	- تهیه پیش‌نویس اصلاحیه‌های مواد (۱۴۹)، (۷۸) و (۱۵۳) قانون کار از طریق برگزاری نشست و تعامل و همفکری با دستگاه‌های ذیربط و بهره‌مندی از نظرات کارشناسان - تشکیل و فعال‌سازی کارگروه تخصصی مزد و بهره‌وری - افزایش تعامل کارگران و کارفرمایان - افزایش تشکل‌های مدنی کارگری و کارفرمایی به‌منظور رعایت اصل سه‌جانبه‌گرایی - تشکیل شوراهای سازش در کارگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی. ^(۵)

مآخذ:

۱. گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۶ و نظارت بر عملکرد سه‌ساله اول برنامه چهارم توسعه، دفتر نظارت برنامه معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۱۳۸۸، ص ۱۲۹۸.
۲. همان، ص ۱۳۴۷.
۳. همان، ص ۱۰۴۷.
۴. همان، ص ۲۵۴.
۵. همان، ص ۱۲۷.

۱. در جدول عملکرد راهکار اجرایی برنامه چهارم در بخش ارزی و در مورد تکلیف قانون بند «الف» این ماده، سیاست اتخاذ شده «استفاده از سازوکار عرضه و تقاضا» ذکر شده است.^۱

حال آنکه در این سال‌ها با وجود آنکه نرخ ارز باید با توجه به سازوکار عرضه و تقاضا و ملاحظات توان بنگاه‌های صادرکننده تعیین می‌شد، اما با توجه به سهم بالای درآمدهای نفتی در عرضه ارز و تسلط دولت بر آن و با توجه به هماهنگی تغییرات ریال با دلار بهتر است نظام ارزی کشور نظام ارزی میخکوب قابل تعدیل نامیده شود.

در سال ۱۳۸۶ نیز که دلار در بازارهای جهانی به‌شدت تنزل ارزش داشت، میخکوب بودن ارزش ریال به دلار و عدم تغییر رابطه آنها با هم مشهود شد. از دلایل دیگر عدم شناور بودن نرخ ارز می‌توان به عدم تعدیل نرخ ارز نسبت به تورم و افزایش ذخایر ارزی در پایه پولی کشور اشاره کرد.

واقعیت آن است که سازوکار عرضه و تقاضا تعیین‌کننده نرخ ارز در کشور ما نیست و علت اعتراض مداوم بخش خصوصی کشور خصوصاً صادرکنندگان و واردکنندگان همین مسئله است.



درواقع حجم بالایی از عرضه ارز کشور ارز حاصل از صادرات نفت است که در اختیار دولت قرار دارد. دولت برای تأمین بودجه خود این ارز را به بانک مرکزی می‌دهد تا بفروشد، اما بانک مرکزی تمام آنها را وارد بازار ارز نمی‌کند زیرا ورود این میزان ارز موجب خواهد شد تا نرخ ارز از نرخی که بودجه دولت براساس آن محاسبه شده است کمتر و دولت دچار کسری بودجه شود. بانک مرکزی بخشی از ارزهای حاصل از فروش نفت را به نرخ مصوب در بودجه به فروش می‌رساند و مابقی ارز فروش نرفته را به ذخایر ارزی پایه پولی تبدیل کرده و براساس آن به افزایش نقدینگی می‌پردازد.

این مسئله در گزارش بانک مرکزی نیز انعکاس یافته است: «الزام بانک مرکزی به تأمین منابع ریالی بودجه، این بانک را ناگزیر از مداخله در بازار ارز به منظور تسویه بازار به نرخ شناور مدیریت شده ارز، می‌نماید. هر میزان خرید ارز توسط بانک مرکزی، افزایش پایه پولی (پول پر قدرت) و نقدینگی متعاقب آن را به دنبال دارد. در واقع، اتکای بودجه دولت به درآمد نفت و منابع حساب ذخیره ارزی، از مجرای خریدهای ارزی بانک مرکزی خود را به سیاست پولی تحمیل می‌کند»^۱.

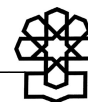
برای جلوگیری از این مشکل در برنامه‌های سوم و چهارم توسعه تلاش شد تا میزان استفاده دولت از درآمدهای نفتی و حساب ذخیره ارزی محدود شود و بدین ترتیب عرضه ارز دولت در بازار نیز محدود و این بازار قابل پیش‌بینی شود. سقف تعیین شده برای دولت در برنامه‌های سوم و چهارم در جدول ذیل آمده است:

جدول ۱۸. سقف استفاده دولت از درآمد نفت و حساب ذخیره ارزی (میلیارد ریال)

سال	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	جمع (۱۳۷۹-۱۳۸۳)	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	جمع (۱۳۸۴-۱۳۸۸)
درآمد نفت خام	۱۱/۱	۱۰/۹	۱۱/۱	۱۱/۶	۱۲/۱	۵۶/۸	۱۵/۲	۱۵/۶	۱۶/۳	۱۷/۱	۱۷/۴	۸۱/۶
حساب ذخیره ارزی	—	—	—	—	—	—	۵/۱	۵/۰	۵/۲	۵/۰	۴/۹	۲۵/۲
جمع	۱۱/۱	۱۰/۹	۱۱/۱	۱۱/۶	۱۲/۱	۵۶/۸	۲۰/۳	۲۰/۶	۲۱/۵	۲۲/۱	۲۲/۳	۱۰۶/۸

مأخذ: جدول شماره ۲ قانون برنامه پنج ساله سوم و جداول شماره ۴، ۷ و ۸ قانون برنامه پنج ساله چهارم.

۱. عملکرد بودجه عمومی دولت طی سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۶ (ویرایش دوم)، اداره بررسی‌ها و سیاست‌های مالی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرداد ۱۳۸۷، ص ۱۱.



عملکرد میزان استفاده از درآمد نفت و حساب ذخیره ارزی در بودجه سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۶ نشان‌دهنده استفاده بسیار زیاد دولت از منابع ارزی در قالب بودجه‌های سالیانه است.

جدول ۱۹. ارقام عملکرد منابع ارزی بودجه (میلیارد ریال)

سال	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	جمع (۱۳۷۹-۱۳۸۳)	*۱۳۸۴	*۱۳۸۵	*۱۳۸۶	جمع (۱۳۸۴-۱۳۸۶)
درآمد نفت خام	۱۴/۶	۱۴/۹	۱۲/۸	۱۷/۶	۲۰/۳	۸۰/۲	۳۰/۱	۲۹/۰۱	۲۹/۷	۸۸/۸
حساب ذخیره ارزی	—	۰/۷	۴/۵	۴/۴	۷/۵	۱۷/۱	۹/۷	۱۷/۸	۱۷/۱	۴۴/۶
جمع	۱۴/۶	۱۵/۶	۱۷/۳	۲۲/۰	۲۷/۸	۹۷/۳	۳۹/۸	۴۶/۸	۴۶/۸	۱۳۳/۴

مأخذ: عملکرد بودجه عمومی دولت طی سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۶ (ویرایش دوم)، اداره بررسی‌ها و سیاست‌های مالی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرداد ۱۳۸۷، ص ۱۱.
* ارقام سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ با احتساب متمم‌های بودجه است.

بنابراین میزان استفاده از درآمدهای نفتی و حساب ذخیره ارزی طی برنامه سوم توسعه (۹۷/۳ میلیارد دلار) حدود دو برابر سقف تعیین شده در برنامه (۵۶/۸ میلیارد دلار) و میزان استفاده در سه سال اول برنامه چهارم توسعه (۱۳۳/۴ میلیارد دلار) نیز بیش از دو برابر سقف تعیین شده در آن برنامه (۶۲/۴ میلیارد دلار) بوده است. در نتیجه این برنامه‌ها نتوانسته‌اند در کاهش وابستگی دولت به نفت و کاهش عرضه ارز دولتی و تعیین نرخ ارز براساس سازوکار عرضه و تقاضا مؤثر باشند.

استقلال بانک مرکزی و عدم پایبندی به نرخ ارز تعیین شده در بودجه راه حل دیگری برای این مشکل است که نمی‌توان در کوتاه‌مدت به آن امید داشت.

مکلف کردن بانک مرکزی به راه‌اندازی بازار سلف ارز نیز می‌تواند یکی از راه‌حل‌ها برای قابل پیش‌بینی کردن نرخ ارز و کاهش نوسانات آن در جهت بهبود فضای کسب‌وکار باشد که بدین ترتیب هم ضمانت اجرای کنترل ارزهای دولتی افزایش می‌یابد و هم صادرکنندگان توان تأمین مالی بالاتری پیدا می‌کنند. اما برطبق شریعت اسلام معاملات سلف ارز به شیوه معمول آن در بازارهای بین‌المللی (یعنی تحویل ثمن و مثن هر دو در زمان آتی) کالی به کالی محسوب شده و مورد قبول نمی‌باشد. البته برای حل مسئله شرعی آن راه‌حلی پیشنهاد شده است، ولی هنوز این پیشنهادها به مرحله اجرایی نرسیده است و باید در این زمینه بررسی‌های بیشتری صورت گیرد.^۱

۱. بررسی نقش قراردادهای سلف و بیمه نرخ ارز در کاهش مخاطرات پیش روی صادرکنندگان غیرنفتی، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، اردیبهشت ۱۳۸۷، ص ۶.



علاوه بر مشکلات شرعی، مشکلات اقتصادی و حقوقی نیز در راه‌اندازی بازار سلف ارز وجود دارد. از مشکلات اقتصادی عمده می‌توان به مواردی مانند عدم وجود بازاری که در آن سود مشارکت به صورت غیرکنترلی تعیین شود، عدم وجود بازار ارز متعادل و به‌واقع شناور و در مورد مشکلات حقوقی می‌توان به عدم وجود قوانین، ضوابط و دستورالعمل‌های اجرایی مدون برای معاملات سلف ارز در حال حاضر اشاره کرد.^۱

البته بانک مرکزی در ماده (۳۳) بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۷ به معاملات سلف ارز اشاره کرده است: «به منظور تنظیم بازار ارز، پیش‌بینی‌پذیر کردن نرخ ارز و کاهش ریسک سرمایه‌گذاران، پیش خرید ارز به صورت سلف انجام و ترتیبات آن توسط بانک مرکزی اعلام خواهد شد».^۲

بدین ترتیب این احتمال وجود دارد که بانک مرکزی توانسته مشکلات شرعی این نوع معاملات و بازار سلف ارز را از میان برده باشد که در آن صورت بهترین راه برای حل مشکل پیش‌بینی‌ناپذیری نرخ ارز کشور ایجاد این بازار است.

راه حل قابل طرح دیگر برای کاهش ریسک نوسانات نرخ ارز حداقل در مورد صادرکنندگان (که تأثیرپذیری بالایی از نرخ ارز دارند)، بیمه نوسانات نرخ ارز است. این پوشش بیمه‌ای می‌تواند در قالب یک قرارداد بیمه‌ای باشد که از سوی یک شرکت بیمه ارائه می‌شود یا در قالب خدمات بانکی باشد که از سوی یک بانک ارائه می‌شود.^۳

این نوع بیمه در کشور وجود ندارد و صندوق ضمانت صادرات نیز ریسک نوسانات نرخ ارز را پوشش نمی‌دهد.^۴

۲. در مورد بند «د» ماده (۴۱) نیز موارد ذیل به عنوان عملکرد ذکر شده است:

۱. بررسی و تهیه پیش‌نویس اصلاحیه‌های مواد (۱۴۹) (مسکن کارگری)، (۱۵۳) (تعاونی‌ها)، (۷۸) (مهدهای کودک کارگری) قانون کار با مشارکت شرکای اجتماعی،

۲. بازنگری و اصلاح قانون کار و تأمین اجتماعی از منظر بهره‌وری عوامل تولید،^۳ بررسی اولیه در خصوص تغییر و اصلاح قانون کار».^۵

۳. در مورد بند «ه» ماده (۴۱) نیز خوشبختانه در قانون موسوم به قانون اجرای اصل

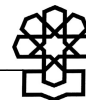
۱. بررسی بازارهای سلف ارز و مشکلات راه‌اندازی آن در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تیرماه ۱۳۸۷، ص ۱۴.

۲. بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۷، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، فروردین ۱۳۸۷.

۳. بررسی نقش قراردادهای سلف و بیمه نرخ ارز در کاهش مخاطرات پیش روی صادرکنندگان غیرنفتی، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، اردیبهشت ۱۳۸۷، ص ۷.

۴. بخش ریسک‌های تحت پوشش، سایت رسمی صندوق ضمانت صادرات به آدرس: WWW.egfi.ir

۵. همان، ص ۱۲۶.



چهل و چهارم قانون اساسی، لایحه جامع تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات گنجانده و تصویب شده است و در مردادماه سال جاری اولین جلسه شورای عالی رقابت نیز برگزار شده است.^۱

۲-۲. قانون اصلاح موادی از برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی

در کشور ما، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی در دو بخش به موضوع بهبود فضای کسب‌وکار اشاره کرده است:

۲-۲-۱. ماده (۷) - در این ماده به منظور تسهیل و تسریع در امر سرمایه‌گذاری و صدور مجوز فعالیت‌های اقتصادی برای بخش‌های غیردولتی در قلمروهای مجاز خواستار اتخاذ ترتیباتی شده تا درخواست پروانه‌ها و مجوزهای سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار، با رویکرد حذف مجوزهای غیرضروری، حداکثر ظرف مدت ده روز از تاریخ ثبت، توسط مرجع ذیربط کتباً پاسخ داده شود. در صورت مثبت بودن پاسخ، مرجع ذیربط موظف است که بعد از دریافت مدرک کامل، حداکثر ظرف مدت یک‌ماه نسبت به صدور مجوز اقدام کند. همچنین برای هماهنگی امور و وجود مرجع رسیدگی به اعتراض‌ها ستاد سرمایه‌گذاری استان طراحی گردیده و انتشار کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری در ایران شامل مدارک، شرایط و فرآیند اخذ مجوز نیز درخواست شده است.

خوشبختانه آیین‌نامه این ماده تهیه و سازمان سرمایه‌گذاری خارجی و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران نیز هم به عنوان دبیرخانه هیئت ملی سرمایه‌گذاری ملی و هم به عنوان مرجع تماس ملی با گروه بانک جهانی برای اجرای پروژه بهبود فضای کسب‌وکار کشور تعیین شده است.

در مورد انتشار کتاب سرمایه‌گذاری نیز اطلاعات درخواستی از دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط اخذ و پس از جمع‌بندی، ابتدا نسخه الکترونیکی کتاب مزبور تهیه و بر روی پایگاه‌های اینترنتی دبیرخانه نصب و متعاقباً پس از بررسی‌های مجدد و یکپارچه نمودن اطلاعات دریافتی از دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط نسخه چاپی کتاب مزبور به منظور بهره‌مندی بهتر و شایسته‌تر متقاضیان و صاحبان کسب‌وکار تهیه شده است که باید هر شش ماه یکبار به‌روز شود.

۲-۲-۲. ماده (۹۱) - در این ماده و به منظور تأمین شرایط هرچه مساعدتر برای مشارکت و مسئولیت‌پذیری بخش غیردولتی در فعالیت‌های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اتاق تعاون موظف شده‌اند تا با تأسیس واحد پایش و پیگیری اجرای سیاست‌های کلی اصل

۱. در راستای اجرای اصل چهل و چهارم قانون اساسی، اولین جلسه شورای رقابت تشکیل شد، خبرگزاری مهر، ۱۳۸۸/۵/۹.



چهل و چهارم قانون اساسی، گزارش‌های منظم لازم را به شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی تقدیم نمایند و همچنین پیش‌نویس قانون «ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب‌وکار» را تهیه و ارائه کنند.

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران ویرایش نخست پیش‌نویس قانون فوق‌الذکر را تهیه کرده و در سایت خود قرار داده است؛ اما هنوز دو اتاق به اتفاق نظر در مورد این پیش‌نویس نرسیده‌اند و جلسات هماهنگی ادامه دارد.

بررسی این پیش‌نویس که در ۴۹ ماده طراحی شده نشان می‌دهد که این اتاق نیز با وجود ارائه پیشنهادهایی در مورد هر موضوع، نتوانسته است مشکلات فضای کسب‌وکار کشور را به‌خوبی احصا کند و بیشتر به افزایش مشارکت اتاق در تصمیم‌گیری‌ها اشاره کرده و «کارگروه سهولت کسب‌وکار» را طراحی کرده تا ماهی یک‌بار موانع و مشکلات موجود فضای کسب‌وکار را بررسی و برای اجرا یا قانونگذاری به دولت یا مجلس ارائه دهند.

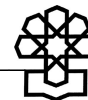
در مورد تأسیس و عملکرد واحد پایش و پیگیری با اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و اتاق تعاون ایران مکاتباتی صورت گرفت.^۱ اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران به هیچ‌یک از دو نامه ارسالی پاسخ نداد ولی اتاق تعاون در پاسخ شفاهی به پیگیری مکاتبات فوق توضیح داد که واحد پایش و پیگیری در تشکیلات ساختاری این اتاق راه‌اندازی شده است. اما واحدهای استانی هنوز درک صحیح و کاملی از قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی ندارند و با وجود برگزاری دو همایش برای آشناسازی هنوز گزارشی در عمل ارائه نشده است. این اتاق شاخص‌های نظارتی تصویب شده توسط شورای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم برای این قانون را بستر مناسبی برای پایش و پیگیری برشمرده و اضافه کرد که فعالیت‌های واحدهای پایش و پیگیری استانی نیاز به فرهنگ‌سازی و زمان بیشتر دارد.

۲-۳. سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه

در سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه نیز به موضوع بهبود فضای کسب‌وکار اشاره و به‌عنوان یکی از روش‌های تحقق رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی در نظر گرفته شده است:

۱. نامه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران مورخ ۱۳۸۸/۴/۳ و ۱۳۸۸/۵/۱۰ با شماره‌های ۳۸۱۳ و ۵۰۰۱.

۲. نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به اتاق تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران مورخ ۱۳۸۸/۵/۱۰ با شماره ۵۰۰۶.



- امور اقتصادی

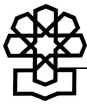
الف) رشد مناسب اقتصادی با تأکید بر:

۲۱. تحقق رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی به میزان حداقل ۸ درصد نرخ رشد سالیانه تولید ناخالص داخلی با:
 - ۱-۲۱. توسعه سرمایه‌گذاری از طریق کاهش شکاف پس‌انداز - سرمایه‌گذاری با حفظ نسبت پس‌انداز به تولید ناخالص داخلی حداقل در سطح ۴۰ درصد و جذب منابع و سرمایه‌های خارجی.
 - ۲-۲۱. ارتقای سهم بهره‌وری در رشد اقتصادی به یک‌سوم در پایان برنامه.
 - ۳-۲۱. بهبود فضای کسب‌وکار کشور با تأکید بر ثبات محیط اقتصاد کلان، فراهم آوردن زیرساخت‌های ارتباطی، اطلاعاتی، حقوقی، علمی و فناوری مورد نیاز، کاهش خطرپذیری‌های کلان اقتصادی، ارائه مستمر آمار و اطلاعات به‌صورت شفاف و منظم به جامعه.
 - ۴-۲۱. تقویت و توسعه نظام استاندارد ملی.

در مجموع به نظر می‌رسد که بهبود فضای کسب‌وکار از گذشته مورد توجه همه صاحب‌نظران بوده است؛ اما با درک بیشتر اهمیت ترتیبات نهادی در توسعه و با طراحی شاخص‌های سنجش آن، توجه به این مقوله بیشتر و در ادبیات برنامه‌ریزی کشور ما نیز وارد شده است. خوشبختانه سازمان سرمایه‌گذاری خارجی و کمک‌های فنی و اقتصادی کشور نیز برای تهیه کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری، بخشی از بدنه اجرایی را با شاخص انجام کسب‌وکار آشنا کرده است. اما باید سایر شاخص‌ها و نیز عوامل ایجادکننده و مؤثر بر آنها را شناسایی و اصلاح کرد.

جمع‌بندی

۱. تأکید سیاست‌های ابلاغی برنامه پنجم توسعه بر «بهبود فضای کسب‌وکار» به‌عنوان یکی از چهار محور ایجادکننده رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی نشان‌دهنده اهمیت و جایگاه بالای آن نزد مقامات ارشد نظام است. همچنین در این تأکید بر برخی از لوازم این بهبود مانند ثبات محیط اقتصاد کلان، ارائه مستمر آمار و اطلاعات شفاف و منظم به جامعه و غیره اشاره شده است.
۲. هر چند همه مواد لوایح و برنامه‌های توسعه و مباحثی مانند کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی که در کاهش آسیب‌پذیری و بی‌ثباتی اقتصاد مؤثرند به بهبود فضای کسب‌وکار مرتبط است؛ اما در مجموع به نظر می‌رسد برای دستیابی به سیاست‌های ابلاغی برنامه پنجم، لازم است تا توجه بیشتری توسط دولت در تدوین لایحه برنامه پنجم پیشرفت و توسعه نسبت به بهبود کسب‌وکار صورت گیرد.
۳. برخی صاحب‌نظران همواره نسبت به آمارها و رتبه‌بندی‌های بین‌المللی دیدی منفی و همراه با تردید



دارند، اما با توجه به تنوع گسترده در رتبه‌بندی‌های خارجی و سازمان‌های مختلف تهیه‌کننده آنها و نتایج رتبه‌بندی‌های داخلی و با عنایت به متغیرها و شاخص‌هایی مانند فرار سرمایه، بی‌ثباتی و غیره می‌توان وجود مشکلات در فضای کسب‌وکار را مشاهده کرد.

۴. علاوه بر این باید این واقعیت را پذیرفت که وقتی به توسعه برون‌نگر توجه می‌کنیم و در دستیابی به نرخ رشد اقتصادی مورد هدف، بر روی سرمایه‌گذاری خارجی تکیه می‌کنیم باید بدانیم که سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی خارجی به این رتبه‌بندی‌ها توجه دارند و باید برای اصلاح این رتبه‌ها و شاخص‌ها با سازمان‌های بین‌المللی و معتبر مربوطه همکاری کنیم تا بتوانیم این رتبه‌ها و شاخص‌ها را بهبود بخشیم.

۵. هر چند در کشور ما تلاش‌هایی در جهت بهبود شاخص انجام کسب‌وکار صورت گرفته است؛ اما این شاخص بیشتر معطوف به مراحل، زمان و هزینه انجام امور است و شاخص‌هایی مانند شاخص‌های مورد استفاده در شاخص فضای کسب‌وکار EIU و شاخص‌های امنیت اقتصادی، فساد، بی‌ثباتی و آسیب‌پذیری و نیز عدم پیش‌بینی‌پذیری و پاسخگویی سیاست‌های دولت از اهمیت بسیار بالاتری برخوردار هستند.

احکام پیشنهادی

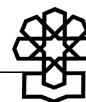
۱. با توجه به اینکه شاخص انجام کسب‌وکار^۱ توسط بانک جهانی که یک سازمان بین‌المللی معتبر است، تهیه می‌شود و ایران نیز در تهیه آن با این سازمان همکاری می‌کند. همچنین با عنایت به هدف جایگاه اول اقتصادی در چشم‌انداز و رتبه ۱۵ ایران براساس این شاخص در سال ۲۰۰۹ در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (تقریباً منطبق با کشورهای چشم‌انداز)، حکم زیر پیشنهاد می‌شود:

در راستای دستیابی به هدف جایگاه اول اقتصادی در منطقه، بهبود فضای کسب‌وکار و جذب سرمایه‌گذاری خارجی، دولت مکلف است به ارتقای رتبه کشور در رتبه‌بندی‌های جهانی بپردازد به‌گونه‌ای که در سال پایانی برنامه، ایران بتواند رتبه پنجم منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا را کسب کند.

تبصره - سازمان سرمایه‌گذاری خارجی و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران مسئول تعیین یا تهیه شاخص مورد قبول برای این بررسی و ارائه دائمی و روزآمد آن برای عموم افراد است.

۲. با توجه به اهمیت و تأثیرگذاری بالای نرخ ارز بر همه فعالیت‌ها و امکان‌سنجی‌های اقتصادی و فضای کسب‌وکار و با توجه به دغدغه‌های همواره بخش خصوصی در این زمینه و عدم پیش‌بینی‌پذیری نظام ارزی کشور و با عنایت به بند «الف» ماده (۴۱) قانون برنامه چهارم که بر

1. Doing Business.



کنترل نوسانات شدید نرخ ارز در راستای بهبود فضای کسب‌وکار تأکید می‌کرد، در صورت حل مشکل شرعی بازار سلف ارز، حکم ذیل پیشنهاد می‌شود:

در راستای افزایش پیش‌بینی‌پذیری نرخ ارز و کاهش ریسک اقتصادی و بهبود فضای کسب‌وکار و نیز افزایش توان تأمین مالی صادرکنندگان، دولت مکلف است تا پایان برنامه پنجم پیشرفت و عدالت بازار سلف ارز و یا بیمه ارزی ایجاد کند.

۳. با توجه به اینکه در مطالعات، انحصار بازاریافته‌ترین عامل در فضای کسب‌وکار ایران شناخته شده است و با توجه به سهم کنونی بخش عمومی غیردولتی از اقتصاد و روند فزاینده آن با توجه به شیوه کنونی خصوصی‌سازی به‌گونه‌ای که انحصار دولتی را به انحصار بخش عمومی غیردولتی تبدیل کرده است و با عنایت به ضعف شدید ماده (۵) قانون محاسبات عمومی در شمول تمام این نهادها و شرکت‌های تجاری وابسته به آنها و نیز ضعف ماده (۶) قانون سیاست‌های اجرایی اصل چهارم قانون اساسی در تعیین سقف سهم بازار حکم ذیل پیشنهاد می‌شود:

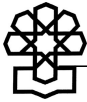
دولت مکلف است در سال اول برنامه لایحه «قانون جامع بخش عمومی غیردولتی» شامل بازتعریف این نهادها و مؤسسات و شرکت‌های وابسته آنها و نیز محدودیت و شیوه فعالیت اقتصادی آنها و سازوکار کاهش سهم این بخش تا سهم قابل قبول را به مجلس ارائه کند تا از سهم بالا و انحصار بیش از حد این بخش در فعالیت‌های اقتصادی و تزامم^۱ با بخش‌های خصوصی و تعاونی اجتناب شود.

۴. برای بهبود انجام تکالیف حاکمیتی دولت در قبال بخش خصوصی و بهبود فضای کسب‌وکار و در راستای کاهش زمان مورد نیاز برای اخذ مجوزهای فعالیت‌های سالم اقتصادی و کاهش فساد و اقتصاد زیرزمینی ماده (۷) قانون اصلاح موادی از برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی و در راستای افزایش مشارکت بخش خصوصی در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری اقتصادی و نیز بهبود شرایط بازار کار کشور بندهای «ج» و «د» ماده (۳۷) برنامه چهارم اقتصادی تنفیذ می‌گردد.

۵. با توجه به اهمیت نظام قضایی کشور در حل اختلافات تجاری و بهبود فضای کسب‌وکار، قوه قضائیه باید به کاهش زمان، فرآیند و هزینه مورد نیاز برای اجرای قراردادهای بپردازد.

هر چند در رتبه‌بندی شاخص اجرای قراردادهای ایران رتبه ۵۳ جهان و دوم منطقه را کسب کرده است؛ اما همان‌طور که مطالعات میدانی نشان می‌دهد علت این امر عدم رجوع فعالان اقتصادی به دستگاه قضایی و پیگیری شخصی و خارج از مسیر قانون است. علت این عدم رجوع را می‌توان

1. Crowding Out.



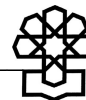
هزینه، زمان و فرآیندهای طولانی مسیر قانونی و بی‌نتیجه ماندن آن دانست. بنابراین حکم ذیل پیشنهاد می‌شود:

برای تسریع در حل اختلافات تجاری و افزایش ضمانت اجرای قرارداد در راستای بهبود فضای کسب‌وکار قوه قضائیه مکلف است فرآیندها، مدت زمان و هزینه پیگیری عدم اجرای قراردادها را از طریق اجرای نظام داده پیام، تجدید ساختار و غیره به نحوی تنظیم کند که تا پایان برنامه پنجم تعداد فرآیند به ۲۰ فرآیند، مدت زمان پیگیری به ۲۵۰ روز و هزینه پیگیری (درصد از موضوع شکایت) به ۸ درصد کاهش یابد و از میزان پیگیری‌های شخصی در حل اختلافات کاسته و این پیگیری‌ها به مسیر قانونی رهنمون شود.

۶. در جهت افزایش کسب‌وکار باید هزینه‌های خروج و ورشکستگی را کاهش داد و در این راستا با توجه به پیشرفت‌های طراحی شده برای ورشکستگی در لایحه تجارت (از جمله ایجاد سازمان بازسازی، دادگاه تجاری و غیره)، پیشنهاد می‌شود که این لایحه یا بخش ورشکستگی و بازسازی آن سریع‌تر مورد بررسی و تصویب قرار گیرد.

۷. با توجه به اینکه فساد همان‌گونه که در فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری نیز تأکید شده است بر سایر سیاست‌های بهبود فضای کسب‌وکار تقدم داشته و باید برای شکل‌گیری فعالیت‌های سالم اقتصادی به از بین بردن فساد اقتصادی پرداخت و با عنایت به رتبه نامناسب ایران در شاخص‌های بین‌المللی فساد، حکم ذیل پیشنهاد می‌گردد:

در راستای بهبود فضای کسب‌وکار، دولت مکلف است با همکاری قوای مقننه و قضائیه رتبه ایران در شاخص‌های کنترل فساد^۱ بهبود بخشد.
تبصره - ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی مسئول تعیین و یا تهیه شاخص مورد قبول برای این بررسی و ارائه دائمی و روزآمد آن برای عموم افراد است.



منابع و مأخذ

۱. براتی، محمدعلی، بررسی شاخص‌های بی‌ثباتی و آسیب‌پذیری اقتصادی در ایران (یک رویکرد تجربی)، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷.
۲. بررسی بازارهای سلف ارز و مشکلات راه‌اندازی آن در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تیر ۱۳۸۷.
۳. بررسی شاخص‌های شروع کسب‌وکار در ایران، ۲۰۰۹، اداره کل ثبت شرکت‌ها و مؤسسات غیرتجاری سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، آبان ۱۳۸۷.
۴. بررسی نقش قراردادهای سلف و بیمه نرخ ارز در کاهش مخاطرات پیش‌روی صادرکنندگان غیرنفتی، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، اردیبهشت ۱۳۸۷.
۵. بخش ریسک‌های تحت پوشش سایت رسمی صندوق ضمانت صادرات به آدرس: www.egfi.ir
۶. بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۷، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، فروردین ۱۳۸۷.
۷. بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸/۱/۱۹.
۸. حسن‌زاده، محمد، راهکارهای مقابله با فساد اقتصادی در ایران با تأکید بر تجربیات کشورهای موفق، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، بهمن ۱۳۸۷.
۹. در راستای اجرای اصل چهارم و چهارم قانون اساسی، اولین جلسه شورای رقابت تشکیل شد، خبرگزاری مهر، ۱۳۸۸/۵/۹.
۱۰. زمانی، زهرا، شاخص تجارت فرامرزی، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران، بهمن ۱۳۸۷.
۱۱. سایت: <http://besnapshots.org>
۱۲. سایت: www.doingbusiness.org
۱۳. سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه.
۱۴. طباطبایی یزدی، رؤیا، نماگرهای اعتماد و نماگرهای ترکیبی، پژوهش‌های راهبردی در توسعه اقتصادی ایران (۲)، مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۸۵.
۱۵. عملکرد بودجه عمومی دولت طی سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۶ (ویرایش دوم)، اداره بررسی‌ها و سیاست‌های مالی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرداد ۱۳۸۷.
۱۶. غضنفری، مهدی، تسهیل فرآیند تجارت خارجی، سازمان توسعه تجارت ایران، بهمن ۱۳۸۷.
۱۷. فاضل مریدی فریمانی، نقش بخش چهارم در اقتصاد کشور، مؤسسه مبنای و مدل‌های اقتصادی، ۱۳۸۸.
۱۸. فرمان هشت ماده‌ای درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی از سایت رسمی مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir
۱۹. قانون اصلاح موادی از برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی، مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۸ مجلس شورای اسلامی و مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲۰. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱ مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۸۳/۷/۱۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲۱. قانون فهرست نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، مصوب مورخ ۱۳۷۳/۴/۱۹ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۷۳/۴/۲۹ شورای نگهبان.



۲۲. قانون محاسبات عمومی کشور، مصوب مورخ ۱۳۶۶/۶/۱ مجلس شورای اسلامی و تأیید ۱۳۶۶/۶/۱۰ شورای نگهبان.
۲۳. گذر از اقتصاد دولتی به شبه‌دولتی، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل، ۹۹۱۵، مهر ۱۳۸۸.
۲۴. گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۶ و نظارت بر عملکرد سه‌ساله اول برنامه چهارم توسعه، دفتر نظارت برنامه معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور، ۱۳۸۸.
۲۵. محاسبه و ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور در مقایسه با ۷۰ کشور جهان، شرکت نوسازی صنایع ایران، ۱۳۸۴.
۲۶. نامه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران مورخ ۱۳۸۸/۴/۳ و ۱۳۸۸/۵/۱۰ با شماره‌های ۳۸۱۳ و ۵۰۰۱.
۲۷. نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به اتاق تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران مورخ ۱۳۸۸/۵/۱۰ با شماره ۵۰۰۶.
۲۸. نصیری‌ا قدم، علی، نقش نظام قضایی در بهبود فضای کسب‌وکار.
۲۹. نوبخت، محمدباقر، لامعی، بهزاد و مهران معنوی، بررسی ابعاد مختلف تجهیز منابع سرمایه‌ای در جهت توسعه اقتصادی کشور، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۷.
30. About Doing Business 2009, World Bank, 2008.
31. Business Environment Snapshot (Methodology Note), International Finance Corporation, Washington D.C, September 2009.
32. Doing Business 2010 (Islamic Republic of Iran), World Bank, 2009.
33. Supporting Business Environment Reforms (Practical Guidance for Development Agencies), OECD, 2008.
34. Survey of Investment Regulation of Pension fund, OECD, October 2009.



شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۹۹۷۳

عنوان گزارش: ۳۹. بررسی چالش‌های فضای کسب‌وکار

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)

تهیه و تدوین: سیدمحسن علوی‌منش

ناظر علمی: فتح‌ا... تاری

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. فضای کسب‌وکار

۲. آسیب‌پذیری اقتصادی

۳. انحصار

۴. بازار سلف ارز

تاریخ انتشار: ۱۳۸۸/۹/۸